

Memorandum 2011-2

Interventies in uitvoering

Wat er mis kan gaan bij de uitvoering van justitiële (gedrags)interventies en hoe dat komt

WODC-notitie

Coralijn N. Nas^a
Marianne M.J. van Ooyen-Houben^b
Jenske Wieman

^a Auteursvolgorde is alfabetisch

^b Tevens verbonden aan Erasmus Universiteit Rotterdam en Maastricht University

Memorandum

De reeks Memorandum omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.

Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Bestelgegevens

Exemplaren van deze publicatie kunnen schriftelijk worden besteld bij

Bibliotheek WODC, kamer TN-3A03
Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Fax: (070) 370 45 07
E-mail: wodc@minjus.nl

Memoranda worden in beperkte mate gratis verspreid zolang de voorraad strekt.
Alle nadere informatie over WODC-publicaties is te vinden op Justweb en op www.wodc.nl

Inhoud

1	Aanleiding, doel en probleemstelling – 5
2	Procesevaluaties: de uitvoering van interventies – 9
2.1	Procesevaluaties in de evaluatieketen – 9
2.2	Onderwerpen van procesevaluaties – 11
3	Methode – 13
3.1	Selectie van procesevaluaties – 13
3.2	Scoring van de procesevaluaties – 16
4	Wat er misgaat in de uitvoering van interventies – 17
4.1	Problemen in de uitvoering van interventies – 17
4.1.1	Afwijken van handleidingen en methodiekbeschrijvingen – 17
4.1.2	Wankel draagvlak – 20
4.1.3	Problemen rond personeel – 20
4.1.4	Tegenvallende instroom en onjuiste selectie van deelnemers – 22
4.1.5	Gebrekkige ketensamenwerking – 23
4.2	Oorzaken van uitvoeringsproblemen – 24
5	Belemmeringen waar onderzoekers tegenaanlopen – 29
5.1	Onvolledige registraties – 29
5.2	Tegenvallende medewerking van respondenten – 30
5.3	Hiaten en tegenstrijdigheden in de informatie – 31
6	Conclusies en discussie – 33
6.1	Wat gaat er mis in de uitvoering – 33
6.2	Oorzaken van de problemen – 34
6.3	Belemmeringen in de procesevaluaties – 35
6.4	Tot slot – 36
	Literatuur – 37
	Bijlagen
1	Kwaliteitscriteria (strafrechtelijke) gedragsinterventies – 41
2	De bestudeerde procesevaluaties – 43
3	De opzet van de interventies – 45
4	Onderzoeksmethoden – 47
5	Gerapporteerde problemen – 49

1 Aanleiding, doel en probleemstelling

De aanpak van delinquente jongeren en volwassenen door het Ministerie van Veiligheid en Justitie is in toenemende mate gebaseerd op inzichten uit wetenschappelijk onderzoek: er wordt steeds meer geprobeerd 'evidence based'¹ te werken. Expliciet is dit het geval bij gedragsinterventies die sinds 2005 zijn ontwikkeld als onderdeel van het justitieprogramma 'Terugdringen Recidive'. Deze gedragsinterventies dienen gebaseerd te zijn op aantoonbare resultaten van wetenschappelijk onderzoek en te voldoen aan de zogenoemde 'What Works' principes (Terugdringen Recidive, 2005). Dit houdt onder andere in dat

- aan de interventieprogramma's een theoretisch model ten grondslag moet liggen waarvan de recidivereducerende werking wetenschappelijk is aangetoond;
- de doelgroep helder is gedefinieerd;
- de programma's gericht moeten zijn op het veranderen van risicofactoren die samenhangen met het criminele gedrag; en
- er methoden worden gebruikt die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.

Verder moeten de programma's goed aansluiten bij de problematiek van de deelnemers. In bijlage 1 zijn de principes, die vertaald zijn in tien criteria voor gedragsinterventies, beschreven. Het ministerie heeft in 2005 de 'Erkenningscommissie gedragsinterventies justitie' ingesteld, die de interventies toetst aan deze criteria en die besluit tot erkenning, voorlopige erkenning of geen erkenning. Bij een positieve of een voorlopig positieve beoordeling ('erkend' of 'voorlopig erkend') zal de interventie door het ministerie worden gefinancierd en kan de interventie worden aangeboden aan de betreffende doelgroep(en). In de toekomst zullen gedragsinterventies alleen nog worden gefinancierd als ze een erkenning hebben.

De aandacht voor en de vraag naar gedegen evaluatieonderzoek van justitiële interventies stijgt door deze toegenomen 'evidence based'-insteek. Deze ontwikkeling geldt overigens niet alleen voor gedragsinterventies, maar ook meer in het algemeen. De vraag naar effecten van beleid(sinterventies) wordt steeds nadrukkelijker gesteld en beantwoording van deze vraag is relevant voor het afleggen van verantwoording over het gevoerde beleid.

Evaluatieonderzoek heeft als doel om meer inzicht te krijgen in de effectiviteit van een (beleids)programma en om te bestuderen of een programma wordt uitgevoerd zoals de oorspronkelijke programmabeschrijving dat voorschrijft.

Dat dit laatste – de uitvoering – belangrijk is, blijkt uit onderzoek: de effectiviteit van een interventie loopt gevaar als die interventie niet op de juiste wijze wordt toegepast (Barnoski, 2004; Carroll, Patterson, Wood, Booth, Rick & Balain, 2007; Lipsey, 2009). De beoogde positieve effecten van een interventie kunnen in het water vallen als bijvoorbeeld een andere dan de beoogde doelgroep instroomt of als trainers niet beschikken over de vereiste expertise. Als een effectmeting wordt uitgevoerd van een onjuist of onvolledig geïmplementeerde interventie zou dit tot verkeerde conclusies kunnen leiden. Men zou bijvoorbeeld kunnen concluderen dat een

---

¹ Definitie evidence based: gebaseerd op inzichten uit wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies, handhavingstrategieën en preventieve maatregelen (Huisman, Keijser & Weerman, 2006).

interventie *niet* effectief is, terwijl dit alleen maar te wijten is aan een niet-adequate uitvoering. Een *an sich* effectieve interventie zou dan als niet-effectief te boek komen te staan.

Uit onderzoek is gebleken dat de uitvoering van (beleids)interventies en programma's in de praktijk lang niet altijd volgens het boekje verloopt (Rossi, Freeman & Lipsey, 1999). Dit kan dus een risico inhouden voor de effectiviteit. Ook kan het implementatieproces behoorlijk wat tijd vergen, zeker als er veel verschillende actoren en organisaties bij betrokken zijn (Bressers & Hoogerwerf, 1995; Greenhalgh, Robert, Bate, Kyriakidou, Macfarlane & Peacock, 2004). De meting van effecten moet dus goed worden getimed.

Deze inzichten hebben ertoe geleid dat er meer aandacht is gekomen voor de vraag of een programma wordt uitgevoerd zoals het is bedoeld, oftewel: is er sprake van programma-integriteit?

Voor de hierboven genoemde Erkenningscommissie Justitie is 'interventie-integriteit' één van de criteria waaraan gedragsinterventies worden getoetst: de interventie moet worden uitgevoerd zoals ze is bedoeld (criterium 9, zie bijlage 1). Evaluatie van de effectiviteit komt aan de orde in het tiende en laatste criterium waarop de commissie de interventies toetst. Dit criterium zegt dat 'een doorlopende evaluatie inzicht geeft in de effectiviteit van de gedragsinterventie' (zie bijlage 1). Centraal staat daarbij de vraag of de interventie substantieel bijdraagt aan vermindering van de (strafrechtelijke) recidive.

In de afgelopen jaren zijn er bij het WODC (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum) meerdere procesevaluaties uitgevoerd naar verschillende interventies in het strafrechtelijk systeem. Deze onderzoeken zijn een bron van informatie over de uitvoering van de betreffende interventies.

In het voorliggende rapport worden door het WODC uitgevoerde of aanbestede procesevaluaties daarom onderzocht. De bedoeling is om meer inzicht te krijgen in de uitvoering van interventies – met nadruk op de problemen waarmee uitvoerders worden geconfronteerd bij de interventies – en in mogelijke oorzaken van geconstateerde uitvoeringsproblemen.

De probleemstelling is:

Welke problemen doen zich voor bij de uitvoering van (gedrags)interventies en wat zijn mogelijke oorzaken daarvan?

De procesevaluaties maken vaak ook melding van belemmeringen waar de onderzoekers zelf mee te maken hebben gekregen in hun onderzoek. Deze informatie kan relevant zijn voor toekomstige procesevaluaties. Daarom wordt ook hierover gerapporteerd.

Er worden derhalve drie onderzoeksvragen aan de orde gesteld:

- 1 Welke problemen doen zich voor bij de uitvoering van interventies?
- 2 Waardoor worden de problemen veroorzaakt?
- 3 Welke belemmeringen komen onderzoekers tegen bij de procesevaluaties?

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de plaats van procesevaluaties in de evaluatieketen. In hoofdstuk 3 wordt de methode van onderzoek beschreven. In hoofdstuk 4 worden de resultaten over de uitvoering van de interventies gerapporteerd. Hoofdstuk 5 gaat over de problemen waarmee de onder-

zoekers te maken kregen in het doen van procesevaluaties. Hoofdstuk 6 ten slotte bevat enkele conclusies en discussie.

2 Procesevaluaties: de uitvoering van interventies

2.1 Procesevaluaties in de evaluatieketen

Wartna (2005) spreekt over een 'evaluatieketen' en onderscheidt hierin drie evaluatiefasen: de planevaluatie, de procesevaluatie en de productevaluatie (inclusief de effectevaluatie) (zie ook Swanborn, 2007; Van Ooyen & Leeuw, 2010). Deze fasen worden idealiter in deze volgorde uitgevoerd.

In een planevaluatie worden de veronderstellingen achter een interventie – de programmatheorie – expliciet gemaakt en wordt aan de hand van bestaand onderzoek getoetst of de interventie kansrijk is en de beoogde effecten waar zal kunnen maken. De planevaluatie wordt bij voorkeur voorafgaand aan de invoering van een interventie verricht.

De procesevaluatie vindt plaats tijdens de implementatiefase van de interventie of na deze fase. Hierbij wordt nagegaan of de interventie wordt uitgevoerd zoals beschreven in de plannen: *'De bevindingen van de procesevaluatie vormen een toets voor de veronderstellingen die in de fase van de planevaluatie zijn geëxpliciteerd'* (Wartna, 2005, p. 29). Het gaat dan om de volgende typen vragen: Functioneert het programma naar behoren? Loopt de uitvoering van het programma zoals beoogd of stuit men op problemen (Rossi et al., 1999; Carroll et al., 2007)? Zijn er programmaonderdelen die verbetering behoeven (Harinck & Smit, 1999)? Het is belangrijk dat een programma een duidelijke opzet heeft, anders is het moeilijk om te bepalen of de uitvoering volgens plan verloopt. Indien de procesevaluatie een positief resultaat oplevert, kan worden overgegaan tot de productevaluatie, waarin de resultaten en effecten van de interventie nader worden bekeken, zowel in termen van de programmadoelen als in termen van recidive.

Met behulp van een procesevaluatie kan worden voorkomen dat foute conclusies worden getrokken uit de resultaten van een product-of effectevaluatie. Lipsey (2009) toont in een meta-analyse aan dat de kwaliteit van de uitvoering van een interventie significant samenhangt met de effectiviteit van een interventie. Het is zelfs één van de weinige door hem onderzochte factoren die invloed hebben: *'Aside from delinquency risk, the largest and most consistent relationship with recidivism effects is the quality of program implementation with, of course, higher quality associated with bigger effects on recidivism'* (Lipsey, 2009, p. 141). Dit wordt bevestigd door Kempes, Van Pelt, Beerhuizen, Boom en Brugman (2010). Zij onderzochten hoe het programma Stay in Love+, dat was bedoeld om bij leerlingen van het voortgezet onderwijs een negatieve attitude tegenover partnergeweld te bevorderen, uitpakte. Kempes et al. vonden dat programma-integriteit samenhangt met effectiviteit twee maanden na afloop van het programma. Bij een beperkte programma-integriteit was in het onderzoek van Kempes et al. zelfs een averechts effect te zien. Ook Barnoski (2004) vond in zijn evaluatieonderzoek van een aantal interventieprogramma's voor jeugdige daders dat het belangrijk is dat die programma's in overeenstemming met de programmabeschrijving worden aangeboden. Zijn bevindingen wezen erop dat wanneer een programma 'incompetent geleverd' werd, dit recidiveverhogend kan werken, waarbij 'incompetent' door Barnoski wordt gedefinieerd als 'niet werken volgens het afgesproken model'. Barnoski zag dat de recidive (na 12 maanden) van de jongeren met therapeuten/begeleiders die zich goed hielden aan de methode lager was dan die van de jongeren met minder 'competente' therapeuten.

Een procesevaluatie kan er ook toe leiden dat beter wordt begrepen hoe en waarom een interventie 'werkt' en hoe de uitvoering kan worden verbeterd. Het belang van een procesevaluatie betreft dus ook het bijsturen van het programma en – in combinatie met een productevaluatie – het meer inzicht geven in de precieze werking van onderdelen van een programma of beleid (Swanborn, 2007; Nelen, 2008). Een procesevaluatie van een interventie kan tevens een handvat zijn voor toekomstige programmaontwikkelaars. Zij kunnen leren van de problemen en successen in de uitvoering bij andere interventies (Rossi et al., 1999).

Een procesevaluatie kan ook nuttig zijn *na* een effectevaluatie. Als blijkt dat het programma niet tot de beoogde effecten leidt, kan met behulp van de procesevaluatie worden nagegaan of dat ligt aan de uitvoering of dat het wellicht ligt aan het falen van de programmatheorie (Rossi et al., 1999; Carroll et al., 2007). Wanneer het aan de implementatie of de uitvoering van het programma ligt, dan kan daaraan worden gewerkt. Als het niet aan de uitvoering blijkt te liggen, dan kan het ontbreken van effect er ook op wijzen dat het probleem dieper zit en te maken heeft met het fundament van het programma, de onderliggende theorie (Harinck & Smit, 1999). Als de theorie blijkt te deugen, dan rest een derde conclusie: het programma is inderdaad niet effectief, het leidt niet tot het doel waarvoor het is ontwikkeld.

Procesevaluaties kunnen zelfs nog voor een veel later tijdstip in de evaluatieketen vruchten afwerpen. Tibbits, Bumbarger, Kyler en Perkins (2010) laten zien dat interventies, als ze tot het reguliere aanbod moeten gaan behoren en niet meer extra worden gefinancierd door de overheid of andere instanties, soms doorgaan, soms 'inzakken' en soms helemaal niet meer worden uitgevoerd. Hun (voorlopige) bevindingen wijzen erop dat er factoren zijn die de *sustainability* (duurzaamheid) van interventies beïnvloeden. Die factoren kunnen al in een eerder stadium met een procesevaluatie worden opgespoord.

Met behulp van een procesevaluatie kan zowel het implementatie-als het uitvoeringproces (of beide) onder de loep worden genomen. Bij het bestuderen van het implementatieproces richt men zich voornamelijk op de fase van invoering. Dit is de fase waarin de condities voor de interventie moeten worden geschapen en waarin de eerste ervaringen met de interventie worden opgedaan. Dit type van procesevaluatie wordt ook wel 'formatieve procesevaluatie' genoemd.

De uitvoering behelst de fase ná de implementatie. Als de procesevaluatie zich richt op deze fase, dan wordt bestudeerd of het programma wordt uitgevoerd op een manier die verenigbaar is met de opzet. Er wordt dan wel gesproken van een 'summatieve procesevaluatie'. Hierbij wordt onder andere nagegaan of de juiste doelgroepen zijn bereikt, of de uitvoering juist is georganiseerd, of alle betrokkenen de beoogde taken vervullen en of interventieprotocollen worden gevolgd.

De daadwerkelijke uitvoering wordt vergeleken met het plan. Blijkt uit de procesevaluatie dat de interventie wordt uitgevoerd zoals beoogd, dan is er sprake van programma-integriteit (Wartna, 2005).

Naast de 'gewone' eenmalige procesevaluatie kan ook sprake zijn van een herhaling van de procesevaluatie – of van onderdelen daarvan – in de vorm van een continue evaluatie van het programma. Dit wordt ook wel *programme monitoring* of *performance monitoring* genoemd (Rossi et al., 1999).

2.2 Onderwerpen van procesevaluaties

De hoofdvraag van een procesevaluatie is: Wordt het programma/de interventie geleverd zoals bedoeld? Carroll et al. (2007) wijzen erop dat daarnaast ook altijd moet worden onderzocht of de interventie volgens de voorgeschreven frequentie en duur wordt toegepast en of de juiste doelgroep(en) word(en)t bereikt. Verder zouden ook de volgende onderwerpen moeten worden meegenomen in procesevaluaties omdat ze de programma-integriteit mede bepalen:

- De *quality of delivery*: de kwaliteit van de manier waarop een trainer, vrijwilliger of medewerker een interventie verzorgt.
- De *participant responsiveness*: de motivatie van de deelnemers én het enthousiasme van de uitvoerders.
- De duidelijkheid van de beschrijving van de interventie: een heldere en gedetailleerd beschreven interventie wordt beter uitgevoerd dan een vage.
- De complexiteit van de interventie (*intervention complexity*): eenvoudige interventies worden beter uitgevoerd dan complexe.
- De beschikbaarheid van faciliteiten en handleidingen, trainingen, monitoring en feedback (*facilitation strategies*). Naarmate een interventie beter wordt gefaciliteerd, verloopt de uitvoering meer in overeenstemming met de handleiding.
- Deze aspecten zouden volgens Carroll et al. in een procesevaluatie niet alleen afzonderlijk moeten worden bestudeerd, maar ook moet duidelijk worden wat de functie van elk aspect is en wat de relatie is tussen de verschillende aspecten. Daarbij zou ook moeten worden nagegaan welke onderdelen van de interventie essentieel zijn om het beoogde effect te sorteren.

Veel programma's worden volgens Rossi et al. (1999) en Carroll et al. (2007) niet geïmplementeerd en uitgevoerd zoals zij in eerste instantie zijn ontworpen. Het niet-volgen van de voorschriften van een interventie kan door allerlei factoren worden veroorzaakt. Rossi et al. noemen de volgende: het proces wordt niet goed gemanaged; het programma wordt beïnvloed door de politiek; er is onvoldoende personeel of er zijn onvoldoende faciliteiten; het personeel is niet genoeg gemotiveerd; het personeel heeft onvoldoende ervaring om het programma uit te voeren zoals het is bedoeld; er zijn niet genoeg deelnemers te vinden of de deelnemers willen niet meewerken.

Mueller (2003) wijst vanuit een economische invalshoek op (besluitvormings) processen die zijns inziens kenmerkend zijn voor de publieke sector. Werkenden in deze sector zullen lang niet altijd geneigd zijn hun beste beentje voor te zetten bij het implementeren en uitvoeren van programma's, omdat ze egoïstisch, rationeel en 'utility-driven' zijn. Immers, of een interventie nu wel of niet 'lukt', heeft doorgaans geen directe gevolgen voor hun eigen positie of inkomen ('het is niet mijn geld'). Andere mechanismen waar Mueller (2003) op wijst zijn opportunisme en *shirking* (lijj trekken).

Vanuit een sociaalwetenschappelijke achtergrond wijst ook Tilley (2004) op processen die door de ontwikkelaars van een interventie niet voorzien zijn en die zich tijdens de uitvoering van een interventie kunnen manifesteren. Hij betitelt deze als 'OAD mechanisms': manieren waarop de programmatheorie anders uitpakt ('otherwise/also does theory'). Tilley noemt verschillende voorbeelden: de neiging van ondergeschikten om hun superieuren een gunstig beeld van de uitvoering voor te schotelen ('keep the boss happy'), de druk die uitvoerders voelen om succesvol te zijn, hetgeen kan leiden tot het presenteren van selectieve cijfers ('figure fiddling'), belangen en politieke prioriteiten die ertoe leiden dat een programma wordt omgebogen en dat het overheidsgeld uiteindelijk anders wordt besteed dan de bedoeling was ('let's put the money to our own purposes'). Vormen van subversie kunnen zich

voordoelen als professionals met een relatief grote autonomie een 'bevel' van boven moeten uitvoeren waar ze zich niet in kunnen vinden (*'this is stupid'*).

Greenhalgh et al. (2004) bestudeerden de manier waarop nieuwe interventies 'indalen' in de praktijk van de gezondheidszorg. Zij voerden een systematische review² uit op 450 wetenschappelijke artikelen en (hoofdstukken uit) boeken. Hun resultaten laten zien dat allerlei factoren de implementatie van een nieuwe interventie kunnen stimuleren of net kunnen blokkeren. Deze factoren hebben enerzijds te maken met de nieuwe interventie zelf, zoals:

- Biedt de interventie een duidelijk voordeel boven de oude werkwijze? 'Innovations that have a clear, unambiguous advantage in terms of either effectiveness or cost-effectiveness will be more easily adopted and implemented' (Greenhalgh et al., 2004, p. 13).
- Strookt de interventie met de waarden en normen van de uitvoerende professional? 'Innovations that are compatible with the values, norms and perceived needs of intended adopters will be more easily adopted and implemented', aldus Greenhalgh et al. (p. 13).
- Is de interventie gemakkelijk toe te passen? Het is bewezen dat interventies die door uitvoerders gezien worden als eenvoudig in gebruik, sneller en beter worden toegepast.
- Kunnen uitvoerders er enigszins mee experimenteren en de interventie aanpassen? 'Innovations that can be experimented with by intended users on a limited basis will be more easily adopted and implemented' en 'If a potential adopter can adapt, refine or otherwise modify the innovation to suit his or her own needs, it will be more easily adopted and implemented' (Greenhalgh et al., p. 13 en 14).

Anderzijds zijn ook kenmerken van de uitvoerders zelf van invloed: uitvoerders zijn geen passieve ontvangers van een nieuwe interventie, maar ze proberen haar uit, maken zich er zorgen over, proberen haar te verbeteren of aan te passen, ontwikkelen er een gevoel over enz. Dit alles heeft invloed op de wijze van uitvoering van een interventie. Verder hebben personen uit het sociale netwerk van uitvoerders invloed, met name de informele *opinion leaders* in een organisatie. Tot slot zijn ook organisatiekenmerken van belang: is er krachtig leiderschap, staat men open voor experimenten, steunt het management de nieuwe interventie? Al deze factoren zijn mede bepalend voor een succesvolle of een falende implementatie van een nieuwe interventie.

De context waarin een interventie wordt uitgevoerd is dus van invloed: een andere context kan leiden tot een andere wijze van uitvoering (zie ook Hope, 2009).

Rossi et al. (1999), Nelen (2008) en Hough (2010) wijzen er eveneens op dat de interpretatie van uitvoerende medewerkers van nieuw beleid invloed heeft op de uitvoering ervan. Een interventie zet namelijk allerlei (psychologische en sociale) processen in werking bij de betrokkenen, die kunnen leiden tot variatie in de uitvoering.

Deze studies laten zien dat naast het vaststellen van de uitvoeringsgetrouwheid in procesevaluaties ook kan worden gekeken naar de achterliggende factoren die hierop van invloed zijn. Deze kennis geeft meer inzicht in de oorzaken van eventuele problemen die men tegenkomt bij de uitvoering van de interventies en kan waardevol zijn bij het optimaliseren van de uitvoering van de interventie.

---

² Door de auteurs gedefinieerd als 'a review of the literature undertaken according to an explicit, rigorous and reproducible methodology'.

3 Methode

3.1 Selectie van procesevaluaties

Bestudeerd zijn 20 procesevaluaties, die in de periode 2004-2010 door het WODC zijn uitgevoerd of aanbesteed. Het gaat om wetenschappelijke procesevaluaties die zich primair richten op de uitvoering van een interventie. Onderzoek naar implementatieprocessen en continue interventie-monitoren van de uitvoerende instellingen zijn buiten beschouwing gelaten. Verder gold als inclusiecriteria dat het moest gaan om een direct op delinquenten gerichte interventie.

De procesevaluaties zijn op twee manieren gezocht. Ten eerste is via de zoekterm 'procesevaluatie' gezocht in de onderzoeksdatabase van het WODC. Deze search leverde een lijst met 40 hits op. Ten tweede is geput uit een overzicht van wetenschappelijk onderzoek op het gebied van strafrechtelijke interventies die het WODC in de periode 2004 tot 2008 heeft gepubliceerd. Dit overzicht was bij het WODC opgesteld naar aanleiding van Kamervragen.³ Het bevatte 59 evaluatieonderzoeken van strafrechtelijke interventies in brede zin. Voor deze lijst was tevens gezocht via de zoektermen 'straf', 'alternatieve straf', 'jeugdstraf', 'jeugdmaatregel', 'alternatieve jeugdstraf', 'alternatieve straftenuitvoerlegging', 'maatregel' en 'straftenuitvoerlegging'. Ruim de helft (n=34) van de gevonden evaluatieonderzoeken bevatte een procesevaluatie van een behandelprogramma, een sanctie of een executiemoedelijkheid.

De combinatie van beide zoekwegen leverde een resultaat op van negen procesevaluaties van strafrechtelijke interventies, 13 procesevaluaties van wetten en acht procesevaluaties die moeilijk onder één noemer te plaatsen waren. Het grootste gedeelte (de overige 25) betrof procesevaluaties van interventies die direct gericht waren op gedrag van delinquenten. Deze 25 procesevaluaties zijn vervolgens gescreend op de inclusiecriteria. Bij deze screening zijn tien onderzoeken afgevallen. Het ging dan bijvoorbeeld om een overzicht van een programma, zonder dat evaluatief gekeken werd naar de programma-integriteit. Of het betrof een beschrijvend overzicht van verschillende programma's zonder daar dieper op in te gaan. Uiteindelijk heeft deze zoektocht geresulteerd in een selectie van 15 procesevaluaties. Sommige onderzoeken zijn van jaarlijks terugkerende aard (monitoren); daarvan zijn alleen de meest recente door ons onderzocht.

Gedurende het onderzoek (2009 en 2010) kwamen nog enkele procesevaluaties beschikbaar die zich eveneens richten op de uitvoering van op individuele delinquenten gerichte interventies en die daarmee ook binnen de criteria van het onderzoek vielen. Ook deze zijn opgespoord in de onderzoeksdatabase van het WODC. Het betrof de procesevaluaties van de Cognitieve Vaardigheidstraining, van de Individuele Traject Afdelingen voor jongeren met een maatregel 'Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen' uit 2009, en de prétherapie voor zedendelinquenten en de schoolprogramma's 'Stay in Love+' en 'Behave' uit 2010. Deze vijf zijn toegevoegd aan het onderzoek.

---

³ parlis.nl/pdf/kamervragen/V080913320.pdf

In het onderzoek zijn dus in totaal 20 procesevaluaties betrokken. Deze procesevaluaties hebben betrekking op uiteenlopende interventies (zie tabel 1). Ook de duur van de interventies en het aantal sessies varieert (zie bijlage 3).

Tabel 1 Overzicht van de onderzochte interventies naar titel, doelgroep, inhoud en doel

Interventie	Doelgroep	Inhoud en doel
<i>Jeugd Residentieel</i> Glen Mills School Hilhorst, N. & Klooster, E. (2004)	Jongens van 14 tot en met 18 jaar met PIJ (maatregel Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen) of OTS (ondertoezichtstelling)	Ombuigen van antisociaal gedrag in pro sociaal gedrag via groepsdruk, positieve normatieve cultuur, confrontaties, hiërarchie, participatie, een helder en gestructureerd programma en opleiding.
Individuele Traject Afdelingen Veldt, M. van der, & Campbell, E. (2009)	Carrousel jongeren (van 12 tot max. 24 jaar)	Tenuitvoerlegging PIJ en het leveren van een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van jeugdigen bij wie, vanwege ernstige persoonlijkheidsproblematiek, een groepsdynamische benadering contraproductief is gebleken.
<i>Jeugd Ambulant/school</i> FF Kappe Winkels, J. (2008)	Jongens/mannen van 14 tot en met 24 jaar die bij herhaling voor overlast in de buurt zorgen	Terugdringen van overlastgevend gedrag door middel van een overeenkomst op basis van vrijwilligheid en een gedragsbevel. Buurtgerichte interventie. Jongeren en ouders tekenen een contract over specifieke gedragingen. Bij schending van het contract wordt tot een gedragsbevel overgegaan.
Individuele Traject Begeleiding (ITB) harde kern en ITB-CRIEM Bijl, B, Beenker, L.G.M., & Baardewijk, Y. van (2005)	<i>ITB harde kern</i> minderjarigen (12 t/m 17) en jongvolwassenen (18 t/m 24) die eerder met justitie in aanraking zijn gekomen voor ernstige strafbare feiten en in aanmerking komen voor een forse vrijheidsstraf. <i>ITB-CRIEM</i> minderjarigen van niet-westerse afkomst, die voor het eerst zijn aangehouden of die een paar lichte vergrijpen hebben gepleegd.	Verbetering van sociale integratie en persoonlijke vaardigheden. Intensieve vorm van jeugdreclassering, gericht op individueel niveau maar ook op gezin, buurt en school, gestoeld op een cognitieve gedragsmatige benadering. ITB harde kern: veel afspraken en controles.
Sociale vaardigheidstraining en taakstraf Seksualiteit Heerwaarden, Y. van, & Slump, G.J. (2004)	<i>Sociale vaardigheidstraining</i> minderjarigen tussen 15 en 18 jaar <i>Taakstraf Seksualiteit</i> minderjarigen tussen de 12 en 18	Sova is gericht op het vergroten van de sociale vaardigheden met het competentiemodel als uitgangspunt. <i>Taakstraf Seksualiteit</i> kennisoverdracht, meningsvorming, waardevol duidelijk en attitudevorming staan centraal.
De Stopreactie Laan, A.M. van der, & Kea, R. (2009)	Twaalfminners die zich schuldig hebben gemaakt aan een licht strafbaar feit.	Vrijwillig aanbod aan ouders en kinderen, gericht op veranderen van gedrag en houding. Ouders ondersteunen bij het corrigeren van hun kind en een signaal naar het kind dat dit gedrag niet is toegestaan. Een gesprek met ouder en kind, een leeractiviteit, aanbieden van excuses aan de benadeelden.
Elektronisch huisarrest Terlouw, G.J. & Kamphorst, P.A. (2002)	Minderjarigen	Experiment als modaliteit voor voorlopige hechtenis. Belangrijk doel is de maatschappelijke banden van de jongere te behouden en versterken.
Stay in Love+ Kempes, M., Pelt, L. van, Beerthuizen, M., Boom, J., & Brugman, D. (2010)	Leerlingen van de eerste drie leerjaren van vmbo, leerlingen tussen de 12 en 15 jaar	Bevorderen van een negatieve attitude t.o.v. partnergeweld, vermeerderen van kennis over partnergeweld en stimuleren van sociale vaardigheden voor het oplossen van interpersoonlijke problemen in een partnerrelatie. Voorkomen en verminderen van partnergeweld.

Interventie	Doelgroep	Inhoud en doel
Gedragcode programma 'Zo gaat dat hier: Behave!' PLATO Platform Opleiding, onderwijs en organisatie (2010)	Onderbouw (leerlingen 12-15 jaar) van het Voortgezet Onderwijs (vmbo, havo en vwo)	Ontwikkelen van sociale competenties en prosociaal gedrag bij leerlingen om ongewenst gedrag in en buiten school tegen te gaan en op de langere termijn positieve gedragsverandering te bewerkstelligen.
<i>Volwassenen Residentieel</i> 'Verbal Judo' Ditzhuijzen, J. van, & Plaisier, J. (2007)	Penitentiaire Inrichtingswerkers (PIW'ers) en hun afdelingshoofden	Personeel leren op een empathische wijze vrijwillige medewerking van gedetineerden te krijgen en daardoor conflicten te voorkomen.
Herstelgerichte detentie Jansen, M., Hissel, S., & Homburg, G. (2008)	Gedetineerden	Proces waarbij bij een specifieke wandaad betrokken partijen in gezamenlijkheid besluiten over de reactie op het conflict en de gevolgen ervan, gericht op bewustwording en het nemen van verantwoordelijkheid.
Maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD) Goderie, M., & Lünemann, K.D. (2008)	Zeer actieve veelplegers	Maatregel van maximaal twee jaar, bestaande uit detentie met basisregime, trajectregime met gedragsbeïnvloedende programma's en extramurale trajecten.
Enhanced Thinking Skills ETS-CoVa Poppel, J. van, & Tackoen, I. (2004)	Meerderjarige justitiabelen	Verbeteren van de cognitieve vaardigheden.
Prétherapie voor zedendelinquenten Nagtegaal, M., & Mulder, J. (2010)	Zedendelinquenten	Vorbereiden op vervolgbehandeling, voorkomen van verslechtering psychische klachten, verkorten van (de duur van) de vervolgbehandeling, bijdrage leveren aan het voorkomen van recidive.
<i>Volwassenen Ambulant</i> Herhaald slachtofferschap Bruinsma, M.Y., Haaf, J. van, Muijnck, J.A. de, & Kunst, M. (2008)	(Herhaald) slachtoffers	Bijdragen aan vermindering van negatieve effecten van criminaliteit door slachtoffers te adviseren en te ondersteunen bij het voorkomen van toekomstig slachtofferschap.
Slachtofferdadergesprekken Hissel, S.C.E.M., Jansen, M., Soethout, J.E., & Tromp, E. (2006)	Slachtoffers	Gesprek tussen dader en slachtoffer.
Strafrechtelijke opvang verslaafden Land, H. van 't, Duijvenbooden, K. van, Plas, A. van der, & Wolf, J. (2005)	Meerderjarige verslaafde justitiabelen	Maatregel van maximaal twee jaar. Mix van zorg en opvang en justitieel ingrijpen in gefaseerde opzet, ter reductie van criminaliteit en beheersbaar maken van de individuele verslavingsproblematiek.
Nachtdetentie voor jeugdigen in de voorlopige hechtenisfase Bos, J., Hissel, S.C.E.M., Dekkers, S., & Homburg, G. H. J. (2006)	Jongeren in de voorlopige hechtenisfase	Preventie van jeugdcriminaliteit door versterking van binding van jeugdigen aan de maatschappij via gezin, school en werk. Jongeren kunnen naar school (of een andere bestaande dagbesteding) blijven gaan, zodat de banden met bv school niet te zeer worden geschaad.
CoVa Poppel, J. van, Tackoen, I. & Moors, H. (2005)	Meerderjarige justitiabelen	Cognitieve vaardigheidstraining.
CoVa Ferwerda, H., Wijk, A. van, Arts, N., & Kuppens, J. (2009)	Meerderjarige justitiabelen (gewelds-, zeden- en drugsdelinquenten met een gemiddeld tot hoog recidiverisico)	Aanleren van vaardigheden om prosociaal te denken en handelen.

3.2 Scoring van de procesevaluaties

Voor elk van de procesevaluaties is het volgende bestudeerd:

- De kenmerken van de geëvalueerde interventie: doelgroep, inhoud, doelstelling en duur van de interventie (zie bovenstaande tabel 1 en bijlage 3).
- De door de onderzoekers gebruikte methoden van gegevensverzameling (literatuurstudie, interviews, dossierstudie etc.) en de informatiebronnen (zie bijlage 4).
- De resultaten van de procesevaluatie: Welke problemen deden zich voor in de uitvoering van de interventie?
- Welke oorzaken voor de bovengenoemde problemen zijn gerapporteerd? Een achterliggende oorzaak kan bijvoorbeeld zijn dat er tijdens de interventie een reorganisatie plaatsvindt bij een organisatie die de interventie uitvoert. Deze reorganisatie kan verschillende consequenties hebben voor het proces.
- De moeilijkheden waar de onderzoekers tegenaan liepen tijdens het uitvoeren van de procesevaluatie. Hierbij kan worden gedacht aan: onvoldoende respondenten, waardoor geen generaliseerbare uitspraken mogelijk zijn; onvoldoende bereidheid tot medewerking van betrokkenen bij de interventie; slechte of onvolledige registratie van gegevens.

Voor enkele procesevaluaties (n=3) heeft een onafhankelijke scoring plaatsgevonden door een tweede onderzoeker, los van de eerste scoring. Deze scoringen zijn met elkaar vergeleken en daaruit bleek een grote mate van overeenstemming. Voor de andere procesevaluaties is op basis hiervan gewerkt met één scoring.

De bevindingen uit de procesevaluaties zijn vervolgens geordend, geanalyseerd en gesynthetiseerd.

4 Wat er misgaat in de uitvoering van interventies

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op problemen in de praktische uitvoering van interventies (in paragraaf 4.1) en op de oorzaken van deze problemen (in paragraaf 4.2).

4.1 Problemen in de uitvoering van interventies

Alle procesevaluaties rapporteren een of meer problemen in de uitvoering, die ertoe leiden dat interventies niet geheel worden uitgevoerd zoals dat vooraf werd beoogd. De problemen hebben betrekking op het volgen van de handleiding of de methodiek, het draagvlak in het werkveld, het personeel, de deelnemers en de ketensamenwerking. Tabel 2 geeft een overzicht, met het aantal studies waarin de verschillende categorieën van problemen zijn gerapporteerd. Een overzicht van de problemen per studie is te vinden in bijlage 5.

Tabel 2 Problemen in de uitvoering (totaal aantal studies:20)

Probleem	Aantal studies waarin genoemd
<i>Handleiding/methodiekbeschrijving</i>	
Handleiding wordt niet gevolgd	15
Handleiding is niet toereikend	10
Uitvoerders brengen eigen ideeën in	5
<i>Draagvlak</i>	
Onvoldoende draagvlak, regie en steun in instelling	10
<i>Personeel</i>	
Te weinig medewerkers/ uitvoerders/ trainers, personeelwisselingen	10
(Kwaliteit)verschil in locaties/trainers	9
Gebrek aan ervaring trainers/medewerkers	3
<i>Deelnemers</i>	
Te weinig instroom/instream lager dan verwacht	9
Selectiecriteria worden niet nageleefd	8
<i>Ketensamenwerking</i>	
Ketenpartners werken niet goed samen	7

4.1.1 Afwijken van handleidingen en methodiekbeschrijvingen

Handleidingen en methodiekbeschrijvingen worden niet altijd volledig gevolgd. Uit vijftien procesevaluaties komt naar voren dat uitvoerders afwijken van de handleiding of beschrijving van de interventie (Van Heerwaarden & Slump, 2004; Van Poppel et al., 2005; Bijl et al., 2005; Hissel et al., 2006; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Jansen et al., 2008; Winkels, 2008; Bruinsma et al., 2008; Goderie & Lünemann, 2008; van der Laan & Kea, 2009; Van der Veldt & Campbell, 2009; Ferwerda et al., 2009; Nagtegaal & Mulder, 2010; Kempes et al., 2010; Plato, 2010). Ferwerda et al. (2009) melden bijvoorbeeld dat relatief veel trainers laag scoren op de onderdelen 'trouw aan de handleiding' en 'gebruik van effectieve trainingsvaardigheden'. Kempes et al. (2010) rapporteren dat de handleiding van het Stay in Love+ programma duidelijk genoeg is, maar dat toch slechts de helft van de handleiding daadwerkelijk werd uitgevoerd. Zelfs de essentiële onderdelen kwamen maar voor de helft aan bod. Een van de oorzaken was dat de lesstof te

omvangrijk was om in de lesuren te kunnen behandelen. Van der Veldt en Campbell (2009) rapporteren dat een van de twee onderzochte pilotlocaties afwijkt van de in het plan van aanpak beoogde fasering en probleemaanpak en dat het in beide pilotlocaties niet lukt om het dagprogramma uit te voeren zoals beoogd. Een reden voor afwijken kan zijn dat medewerkers hun eigen ervaring in willen brengen en maatwerk willen leveren (Van der Laan & Kea, 2009). Daarnaast kan het ook voortkomen uit ongemotiveerdheid om het programma op de juiste wijze uit te voeren.

Bij de pilot CoVa-2 werd na verloop van tijd door de trainers afgezien van het opnemen van trainingssessies (Van Poppel et al., 2005). Deze opnames waren bedoeld om na afloop de training te kunnen evalueren en de trainer te monitoren en te coachen. De trainers achtten het de moeite niet waard om deze opnames te maken. Medewerkers in de ISD-inrichtingen vonden de voorgeschreven administratieve werkzaamheden te arbeidsintensief en weken op dit punt van de handleiding af (Goderie & Lünemann, 2008). En de uitvoerders bij het FF Kappe project wilden de FF Kappe contracten niet uitdelen aan de jongeren, omdat het contact met de jongeren dan zou kunnen worden verstoord (Winkels, 2008). Van Heerwaarden en Slump (2004) en Jansen et al. (2008) rapporteren dat personeel niet goed op de hoogte was van de inhoud van de handleidingen. Het komt ook voor dat het voorgeschreven materiaal niet wordt gebruikt (Van der Laan & Kea, 2009) en dat vrijwilligers het moeilijk vinden om de handleiding te volgen (Hissel et al., 2006).

Naast het feit dat handleidingen niet altijd gevolgd worden, komt het ook voor dat uitvoerders en medewerkers hun eigen ideeën toevoegen aan een programma. In vijf procesevaluaties komt dit naar voren (Van Heerwaarden & Slump, 2004; Bijl et al., 2005; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Bruinsma et al., 2008; Van der Laan & Kea, 2009). Wanneer medewerkers eigen ideeën inbrengen, is er een reële kans dat deze ideeën niet gebaseerd zijn op de theorie die aan het programma ten grondslag ligt. De desbetreffende medewerker zal misschien vinden dat het idee in het programma past, maar dit zal niet altijd zo zijn. Als het programma niet op de bedoelde, uniforme, wijze wordt uitgevoerd, dan is het moeilijk om een verband te leggen tussen de interventie zoals die vooraf is uitgedacht en de uiteindelijke resultaten van die interventie. Een aantal procesevaluaties laat zien dat uitvoerders andere activiteiten uitvoeren dan aangegeven in de handleiding, of de voorgeschreven activiteiten zelf aanpassen (Van Heerwaarden & Slump, 2004; Bijl et al., 2005; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Bruinsma et al., 2008; Van der Laan & Kea, 2009).

Bij de uitvoering van de STOP-reactie bleek dat medewerkers gebruik maakten van eigen signaleringsinstrumenten en aangepaste vormen van leeractiviteiten en eigen materialen toevoegden (Van der Laan & Kea, 2009).

Het ITB-aanbod¹ is in de meeste arrondissementen (officieus) uitgebreid met één of meer aanvullende onderdelen, waardoor grote verschillen ontstaan tussen arrondissementen (Bijl et al., 2005). Ook bij de Sociale vaardigheidstraining en de taakstraf Seksualiteit werden eigen werkvormen toegevoegd (Van Heerwaarden & Slump, 2004). Bij Verbal Judo werden andere oefeningen gekozen dan in het programma stonden voorgeschreven (van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007).

Bij het project Herhaald slachtofferschap vervaagden plannen vanwege de eigen opvattingen van trainers, politiechefs en vrijwilligers (Bruinsma et al., 2008). Hierop was onvoldoende toezicht en bijsturing waardoor er geen sprake was van een uniforme werkwijze.

Een programma is gebaat bij een heldere handleiding of methodiekbeschrijving: een interventie met een gedetailleerde, specifieke beschrijving wordt meestal meer getrouw aan het plan uitgevoerd dan een met vage beschrijvingen (Carroll et al., 2007). In het ideale geval is de handleiding zo uitgebreid dat de uitvoerder goed weet wat hij moet doen; daarbij is een handleiding meestal niet zo gedetailleerd en gestructureerd dat alles er in staat. Rossi et al. (1999) signaleren dat, als handleidingen en beschrijvingen veel interpretatieruimte laten aan uitvoerders, of het originele idee van het programma niet goed overbrengen aan de uitvoerders, dit kan resulteren in afwijkingen van de programmaopzet. Goed geplande interventies, waarin alle belangrijke elementen van te voren uitgekristalliseerd zijn, worden over het algemeen beter volgens de opzet uitgevoerd dan minder gestructureerde interventies. Complexe interventies hebben vaak te maken met een groter werkingsgebied en zijn daardoor kwetsbaarder om niet te worden geïmplementeerd op de manier zoals gepland was. Eenvoudige en specifieke interventies worden over het algemeen meer volgens plan uitgevoerd dan complexe of vage interventies (Greenhalgh et al., 2004; Carroll et al., 2007).

In tien procesevaluaties bleek de handleiding, methodiekbeschrijving of het plan van aanpak (op onderdelen) ontoereikend of onvoldoende duidelijk voor de uitvoerders (Van Heerwaarden & Slump, 2004; Bijl et al., 2005; Van Poppel et al., 2005; Van 't Land et al., 2005; Hissel et al., 2006; Jansen, Hissel & Homburg, 2008; Winkels, 2008; Bruinsma et al., 2008; Van der Veldt & Campbell, 2009; Plato, 2010). Een onderzoek naar een schoolprogramma om geweld terug te dringen ('Behave') laat zien dat de programmahandleiding in de praktijk te veel variatie in inhoud en uitvoering bood en te weinig concrete aanknopingspunten gaf voor het handelen van uitvoerders/docenten (Plato, 2010). De uitvoering van dit programma voldeed vaak niet eens aan de minimumvariant. Bij de Individuele Traject Afdelingen bestond onduidelijkheid over de beoogde doelgroep (Van der Veldt & Campbell, 2009). Sommige programma's passen hun handleiding gaandeweg aan; op deze manier wordt de handleiding verbeterd naar aanleiding van bevindingen uit de praktijk en blijft de handleiding up-to-date (Hissel et al., 2006). Wanneer een aanpassing wordt doorgevoerd, moet dat kenbaar worden gemaakt aan betrokkenen. In de procesevaluatie van de Sociale Vaardigheidstraining, die inhoudelijk om de drie à vier jaar wordt bijgesteld, bleek dat aanpassingen niet tijdig en onvoldoende doorgegeven waren (Van Heerwaarden & Slump, 2004). Zowel de trainers als de coördinatoren hielden op deze manier vast aan verouderde ideeën. Ook is het voorgekomen dat de opzet van een interventie werd aangepast, maar dat de handleiding daar niet op werd aangepast (Hissel et al., 2006). Soms wordt begonnen met een programma zonder dat het theoretische of methodische fundament geheel is uitgewerkt (Jansen et al., 2008). De werkwijzen, de doelgroepen en het verwachte effecten zijn dan niet gespecificeerd.

Bij de pilot FF Kappe stond vooraf niet vast hoe het programma precies was vormgegeven (Winkels, 2008). FF Kappe heeft gaandeweg vorm gekregen. Voor problemen in de uitvoering zijn al werkende oplossingen gezocht.

Bij de Individuele Traject Begeleiding werd de methodiekbeschrijving eveneens pas enige tijd nadat de eerste pilots gestart waren afgemaakt (Bijl et al., 2005). In de methodiekbeschrijving werd het programma aanvankelijk wel in specifieke bewoordingen uitgelegd, maar was niet expliciet aangegeven wanneer sprake was van doelbereiking en hoe dit doel bereikt moest worden.

Een ander probleem is dat in de methodiekbeschrijving onvoldoende aandacht wordt gegeven aan randvoorwaarden die de uitvoering juridisch mogelijk zou maken; dit

deed zich voor bij de Strafrechtelijke Opvang voor Verslaafden (Van 't Land et al., 2005).

4.1.2 *Wankel draagvlak*

Wanneer het binnen de uitvoerende organisaties ontbreekt aan draagvlak, komt de uitvoering hierdoor vaak in de problemen. In tien procesevaluaties is onvoldoende draagvlak bij de uitvoerende organisaties geconstateerd (Terlouw & Kamphorst, 2002; Van Poppel & Tackoen, 2004; Van Poppel, Tackoen & Moors, 2005; Van 't Land et al., 2005; Hissel, Jansen, Soethout & Tromp, 2006; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Bruinsma et al., 2008; Winkels, 2008; Plato, 2010; Kempes et al. 2010).

Draagvlak kan ontbreken wanneer organisaties een programma van bovenaf krijgen opgelegd, terwijl de uitvoerende partij daar eigenlijk niet op zit te wachten (Van Poppel et al., 2005); in dit geval kwam dit doordat een eerdere pilot van hetzelfde programma problematisch verliep); wanneer er weinig (bestuurlijke) steun of regie geboden wordt door de overheid dan wel door de directie van de uitvoerende organisatie (Terlouw & Kamphorst, 2002; Van Poppel & Tackoen, 2004; Van 't Land et al., 2005; Hissel et al., 2006; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Bruinsma et al., 2008; Plato, 2010), of wanneer er andere prioriteiten bestaan (Van Poppel & Tackoen, 2004; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). Het draagvlak kan ook geleidelijk afnemen.

Gebrek aan draagvlak is te zien bij de interventie Verbal Judo. In de praktijk bleek geen aandacht te bestaan voor de training (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007).

Bij het Stay in Love+ programma op scholen bleek de planning van de lessen te wensen over te laten, wat leidde tot lesuitval in het programma (Kempes et al., 2010).

Bij het 'Behave' programma op scholen was wel voldoende draagvlak bij de betrokkenen, maar was sprake van een geïsoleerde activiteit, waarbij nauwelijks aandacht werd besteed aan het realiseren van verdergaand draagvlak en impact op de scholen (Plato, 2010).

Bij de pilot van het FF Kappe project ontbrak de regie (Winkels, 2008). Dit veroorzaakte vertraging in de uitvoering. De bestuurlijke betrokkenheid was bovendien op gemeentelijk niveau groter dan op het niveau van de deelgemeente, waar de pilot liep.

4.1.3 *Problemen rond personeel*

Veel programma's hebben te maken met personeelsproblemen (Terlouw & Kamphorst, 2002; Hilhorst & Klooster, 2004; Van Poppel & Tackoen, 2004; Van 't Land et al., 2005; Van Poppel et al., 2005; van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Goderie & Lünemann, 2008; Jansen et al., 2008; Ferwerda et al., 2009; Van der Veldt & Campbell, 2009). Er zijn bijvoorbeeld personeelstekorten en te weinig trainers om trainingen te geven (Van Poppel & Tackoen, 2004; Van Poppel et al., 2005), of bepaalde functies zijn te laat ingevuld waardoor taken (tijdelijk) overgenomen moesten worden door andere medewerkers (Van Poppel & Tackoen, 2004; Van Poppel et al., 2005). Deze medewerkers kwamen hierdoor in tijdgebrek of beschikten niet over voldoende mandaat; ook bleek dat zij prioriteit aan hun eigen werkzaamheden gaven. Bij enkele interventies is het voorgekomen dat personeel (langdurig) ziek werd (Jansen et al., 2008) of vertrok (Hilhorst & Klooster, 2004). De

programma-uitvoerders moesten op de situatie inspringen en snel nieuw personeel zien te vinden. Soms waren de problemen echter onoplosbaar.

Bij het programma Verbal Judo, dat bedoeld is voor al het gevangenispersoneel, hadden de penitentiaire instellingen moeite om het deelnemende personeel te vervangen tijdens de trainingen. Vooraf was wel een oplossing bedacht om deze situatie op te vangen, dit lukte echter slecht (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). Bij de CoVa speelden verschillende personeelsproblemen (Van Poppel & Tackoen, 2004). De interventiecoördinatoren konden door bezuinigingen pas laat worden aangesteld, zij konden daardoor de pilotcoördinatoren niet ondersteunen bij de voorbereiding. Anderen moesten de taken van de coördinatoren overnemen en dit leidde tot onduidelijkheden en oponthoud (voor het overige personeel en de uitvoering van de training). Omdat er niet voldoende geschikte trainers gevonden konden worden, moest de interventie het stellen met acht in plaats van tien trainers. Door het tekort aan trainers waren de interventiecoördinatoren vervolgens genoodzaakt trainingen op zich te nemen, waardoor zij minder tijd hadden voor hun eigen taken.

Naast een tekort aan (geschoold) personeel komt het ook voor dat conflicten ontstaan wanneer een werknemer een dubbele rol vervult. In een instelling waar de CoVa werd uitgevoerd zorgde het feit dat een medewerker zowel trainer was als begeleider van een aantal deelnemers regelmatig voor rolconflicten (Van Poppel et al., 2005). Bij de procesevaluatie van de CoVa uit 2009 bleek dat sprake was van frequente wisselingen van trainers tijdens het programma; ook werd een deel van de trainers als 'slecht' aangemerkt (Ferwerda et al., 2009). Andere personeelsproblemen waren: groot personeelsverloop en functiewisselingen (Terlouw & Kamphorst, 2002; Van 't Land et al., 2005).

Programma's starten geregeld met pilots op verschillende locaties. Hoewel de planopzet voor alle pilotlocaties hetzelfde is, wil dat niet zeggen dat de uitvoering ook gelijk is. Daarnaast kunnen ook binnen een pilot of locatie verschillen optreden, omdat er een verschil bestaat tussen trainers. Vaak zijn er meer ervaren trainers en tegelijkertijd ook minder ervaren trainers werkzaam binnen een programma. Trainingen van de trainers zijn belangrijk om te zorgen dat een programma goed kan worden uitgevoerd (Bonta, Bogue, Crowley & Motiuk, 2001; Barnoski, 2004). Negen procesevaluaties rapporteren verschillen in uitvoering tussen locaties of aanbieders (Terlouw & Kamphorst, 2002; Van Heerwaarden & Slump, 2004; Bijl et al., 2005; Van 't Land et al., 2005; Van Poppel et al., 2005; Bos et al., 2006; Hissel et al., 2006; Van der Veldt & Campbell, 2009; Plato, 2010). Deze verschillen kunnen het gevolg zijn van verschillende manieren van interpreteren van en omgaan met de handleiding.

Bij de CoVa bijvoorbeeld waren de selectiecriteria onduidelijk. Dit leidde tot eigen interpretaties, die resulteerden in verschillen in werkwijze (Van Poppel et al., 2005). Ook bij het elektronisch huisarrest was het interpreteren van de selectiecriteria problematisch en omdat het op individueel niveau plaatsvond, zorgde het daar ook voor verschillen (Terlouw & Kamphorst, 2002).

Bij de Individuele Traject Begeleiding was de methodiekbeschrijving niet op tijd klaar, maar werd al wel begonnen met het programma; dit veroorzaakte verschillen tussen arrondissementen (Bijl et al., 2005).

Bij de Strafrechtelijke Opvang voor verslaafden bestonden bij medewerkers verschillen in visie op de aanpak (Van 't Land et al., 2005). De medewerkers in het project slachtofferdadergesprekken hadden soms moeite om het in een gesprek met een slachtoffer over de dader (en het slachtofferdadergesprek) te hebben. Daardoor

deden ze niet altijd een aanbod tot een slachtofferdadergesprek. Of een aanbod voor het gesprek werd gedaan, hing dus af van de houding en de beoordeling van de individuele medewerker (Hissel et al., 2006).

Soms blijkt dat de ervaring van trainers een rol speelt bij de uitvoering van een programma. Wanneer uitvoerende medewerkers geen of weinig ervaring hebben, kan dit tot afwijkingen in de uitvoering leiden (Hilhorst & Klooster, 2004; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Van der Laan & Kea, 2009). De pilots waarbij het personeel ervaring had met het geven van training, goed geïnformeerd was en het belang van de training inzag, kenden minder problemen dan andere pilots (Van Poppel & Tackoen, 2004).

Toch kan veel ervaring ook voor problemen zorgen. Trainers van Verbal Judo die eerder al een traject hadden begeleid, werden geacht bekender te zijn met de situatie (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). Dat bleek ook zo te zijn, maar dit had als neveneffect dat de trainers meer bij de organisaties en de teams waren betrokken dan gewenst. Doordat ze teveel in gesprek gingen over de afdeling zelf en aan geloofwaardigheid inboetten, werd de training soms niet volgens plan gegeven. Andere problemen waren dat medewerkers niet over de gewenste vaardigheden beschikten (Hilhorst & Klooster, 2004) en dat voor bepaalde medewerkers geen training beschikbaar was (Van der Laan & Kea, 2009).

4.1.4 Tegenvallende instroom en onjuiste selectie van deelnemers

De instroom van deelnemers vormt vaak een probleem. Die is herhaaldelijk lager dan verwacht. Uitvoerders krijgen hierdoor hun programma niet vol en kunnen soms zelfs geen minimale bezetting realiseren (Terlouw & Kamphorst, 2002; Hilhorst & Klooster, 2004; Van Poppel & Tackoen, 2004; Land et al., 2005; Van Poppel et al., 2005; Hissel et al., 2006; Van 't Bos, Hissel, Dekkers & Homburg, 2006; Winkels, 2008; Van der Veldt & Campbell, 2009). Dit resulteert vrij regelmatig in een (noodgedwongen) afwijking van de selectiecriteria.

Tegenvallende instroom bij de Glen Mills School (Hilhorst & Klooster, 2004) was onder andere te wijten aan de duur van deze aanpak (minimaal 18 maanden) in relatie tot de strafmaat, de contra-indicaties (psychiatrische problematiek), de problemen die plaatsers met bepaalde aspecten van de aanpak hadden en de leeftijdsgrens bij plaatsing van ten hoogste 16,5 jaar.

Bij de interventies Elektronisch huisarrest, Enhanced Thinking Skills en CoVa-2 zorgden strenge voorwaarden en selectiecriteria voor weinig instroom (Terlouw & Kamphorst, 2002; Van Poppel & Tackoen, 2004; Van Poppel et al., 2005).

Bij het project slachtofferdadergesprekken bleek het aantal initiatieven van slachtoffers voor een gesprek bijvoorbeeld lager dan verwacht; een mogelijke verklaring is dat de slachtoffers onbekend waren met het project (Hissel et al., 2006).

Bij het Elektronisch huisarrest had de nieuwigheid van de interventie een negatief effect op de instroom. Ook liep tegelijkertijd een concurrerend programma (Terlouw & Kamphorst, 2002).

Soms blijken de beoogde deelnemers geen behoefte te hebben aan het programma (Winkels, 2008), soms is het selectieproces niet goed gecoördineerd (Van 't Land et al., 2005).

Een aspect dat met het probleem van de tegenvallende instroom samenhangt, is dat van de voortijdige uitval van deelnemers. Wij veronderstelden dat dit een veel voorkomend probleem zou zijn. Echter bij bestudering van de procesevaluaties bleek het

vrijwel nooit tot zodanig grote uitval van deelnemers te komen, dat het problematisch werd bevonden. Ferwerda et al. (2009) vonden een uitval van 18 tot 30% uit de CoVa, maar melden hier expliciet bij dat de uitval met name plaatsvindt als de interventie extramuraal wordt gegeven.

Interventies zijn gericht op bepaalde doelgroepen en hanteren daarom in-en exclusiecriteria voor deelnemers. Ook hier speelt een probleem. Achtmaal is geconstateerd dat deze selectiecriteria niet correct worden nageleefd (Hilhorst & Klooster, 2004; Van Heerwaarden & Slump, 2004; Van Poppel & Tackoen, 2004; Bijl et al., 2005; Van Poppel et al., 2005; Van der Laan & Kea, 2009; Ferwerda et al., 2009; Nagtegaal & Mulder, 2010). Bij de CoVa-evaluatie melden de onderzoekers dat er slecht zicht bestaat op de naleving van de inclusiecriteria, omdat gegevens hierover ontbreken (Ferwerda et al., 2009). Soms zijn afwijking van de criteria geoorloofd; de CoVa-handleiding meldt bijvoorbeeld 'Wanneer een reclasseringswerker van mening is dat er ondanks een afwijkende score toch een CoVa kan worden geïndiceerd, dan kan er verdiegingsdiagnostiek worden aangevraagd of er kan overleg plaatsvinden met de interventiecoach' (Gedragsinterventies, 2010).

Het niet juist toepassen van de selectiecriteria kan tot gevolg hebben dat de beoogde doelgroep niet wordt bereikt. Bij de STOP-maatregel bijvoorbeeld werd het voorgeschreven signaleringsinstrument niet gebruikt, waardoor de beoogde doelgroep niet bereikt werd (Van der Laan & Kea, 2009). Een gevolg kan ook zijn dat een programma gevolgd wordt door personen voor wie het mogelijk niet geschikt is. Er zijn verschillende redenen voor het afwijken van de selectiecriteria.

In de procesevaluatie van de interventie Enhanced Thinking Skills konden op basis van de selectiecriteria niet voldoende deelnemers gevonden worden. Om de groepen toch 'vol' te krijgen is er soms afgeweken van de criteria (Van Poppel & Tackoen, 2004).

Bij de Individuele Trajectbegeleiding werden deelnemers die formeel buiten de selectie zouden vallen toch toegelaten, omdat zij daarvoor door de betrokkenen geschikt geacht werden (Bijl et al., 2005).

Bij de Glen Mills school wist men dat de plaatsingsmogelijkheden op den duur aangepast zouden worden; daar liep men op vooruit (Hilhorst & Klooster, 2004). Deelnemers van de Sociale vaardigheidstraining vallen niet altijd binnen de gestelde criteria omdat, volgens de uitvoerders, die criteria onvoldoende richtinggevend en scherp zijn (Van Heerwaarden & Slump, 2004).

Ook bij de prétherapie voor zedendelinquenten in een penitentiaire inrichting werd geen gebruik gemaakt van diagnostiek en selectie-instrumenten; men ging hier af op het ongestructureerde klinische oordeel (Nagtegaal & Mulder, 2010).

Deelnemers die eigenlijk niet geschikt zijn voor een programma, en die toch worden toegelaten, zijn niet altijd gemotiveerd, of behoeven een ander soort zorg; ze vallen in ieder geval doorgaans niet voor niets buiten de selectiecriteria (Van Poppel et al., 2005). In één procesevaluatie, die van de Individuele Traject Afdelingen voor PIJ-jongeren, melden medewerkers dat de problematiek van de ingestroomde jongeren zwaarder was dan ze hadden verwacht (Van der Veldt & Campbell, 2009). Overigens kan het zo zijn dat protocollen van gedragsinterventies toestaan dat er wordt afgeweken van de selectiecriteria en dat personen op basis van professioneel oordeel al dan niet verwezen worden naar een interventie.

4.1.5 Gebrekkige ketensamenwerking

Bij de uitvoering van een interventie of programma zijn in de meeste gevallen verschillende partijen of ketenpartners betrokken. Om de uitvoering soepel te laten

verlopen moet dan adequaat worden samengewerkt. Helaas lukt dit niet altijd en ontstaan problemen door bijvoorbeeld ontoereikende communicatie of problematische informatie-uitwisseling. Knelpunten in de samenwerking tussen ketenpartners zijn gerapporteerd in zeven procesevaluaties (Bijl, Beenker & Van Baardewijk, 2005; Van 't Land et al., 2005; Winkels, 2008; Bruinsma, Van Haaf, De Muijnck & Kunst, 2008; Goderie & Lünemann, 2008; Van der Laan & Kea, 2009; Nagtegaal & Mulder, 2010).

In het FF Kappe project bijvoorbeeld kon de geplande monitoring van jongeren door het Stadstoezicht niet worden uitgevoerd, omdat deze dienst niet wist welke jongeren geselecteerd waren voor het project. Deze selectie vond plaats in het gezamenlijk overleg tussen de Directie Veiligheid van de gemeente Rotterdam, de Politie, de deelgemeente, het OM en de projectleider Groepsaankpak (Winkels, 2008). Een ander voorbeeld waaruit een ontoereikende ketensamenwerking blijkt is de procesevaluatie van de ISD-maatregel (Goderie & Lünemann, 2008). Medewerkers van Penitentiaire Inrichtingen (PI) bleken vaak te kampen met ontoereikende informatie uit de relevante zorgdossiers van de veelplegers die een ISD-maatregel ondergingen. Bovendien zetten de ketenpartners vraagtekens bij het feit of de PI wel recht had op alle informatie. Bij de prétherapie voor zedendelinquenten in de PI Breda, die deel uitmaakt van een grotere keten en gericht is op vervolgbehandeling, was de samenwerking met ketenpartners eveneens beperkt (Nagtegaal & Mulder, 2010).

Een veel voorkomend knelpunt bij de samenwerking is het feit dat in de programmaopzet niet duidelijk wordt uitgewerkt welke taken precies door welke ketenpartner moeten worden uitgevoerd. Voor de ketenpartners in het FF Kappe project was het daardoor lang onduidelijk door wie en op welke wijze het zogenaamde FF Kappe contract moest worden uitgereikt. Dit contract is belangrijk, want de opzet van FF Kappe houdt in dat een hulpaanbod aan de jongere kan worden gedaan na uitreiking en ondertekening van het contract. Diverse functionarissen bij verschillende hulpverleningsinstanties, de gemeente en de politie, hadden reden om de uitreiking niet als hun taak te zien (Winkels, 2008). Bovendien hadden de politie, het OM en de Directie Veiligheid van de gemeente Rotterdam verschillende ideeën over de inhoud van het contract.

Andere problemen in de ketensamenwerking die zijn aangetroffen zijn: taken en verantwoordelijkheden zijn verspreid over vele actoren en het niet tijdig betrekken van essentiële partners (Van 't Land et al., 2005); onduidelijkheid omtrent financiële verantwoordelijkheden, circulaire komen vertraagd of niet bij de ketenpartners aan, en ketenpartners hebben weinig aandacht voor het programma (Bijl et al., 2005); het bestaan van eigen opvattingen over de interventie bij afzonderlijke ketenpartners (Bruinsma et al., 2008; Goderie & Lünemann, 2008); en onduidelijkheid over wie de ketenpartners zijn (Van der Laan & Kea, 2009).

4.2 Oorzaken van uitvoeringsproblemen

Problemen in de uitvoering van een interventies kunnen het gevolg zijn van externe of achterliggende factoren. Deze situaties hebben te maken met de context waarin mensen en organisaties zich bevinden en met de acceptatie van de nieuwe werkwijzen. Tabel 3 laat zien welke oorzaken voor afwijkingen in de uitvoering zijn gerapporteerd.

Tabel 3 Oorzaken van uitvoeringsproblemen (totaal aantal studies: 20)

Oorzaken	Aantal studies waarin genoemd
Onwetendheid, ongemotiveerdheid, weerstand	6
(Geplande) reorganisatie	4
Concurrentie ander programma	3

Uit zes studies blijkt dat de oorzaak gezocht moet worden in onwetendheid, ongemotiveerdheid of weerstand bij het uitvoerende personeel (Van Poppel et al., 2005; Bijl et al., 2005; Bos, Hissel, Dekkers & Homburg, 2006; Van Heerwaarden & Slump, 2004; Hilhorst & Klooster, 2004; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007).

Bij de Individuele Traject Begeleiding bleek dat een kinderrechter ITB vaak oplegt zonder onderscheid te maken tussen de twee versies van het programma (Bijl et al., 2005). In de procesevaluatie bleek dat de kinderrechter in dit arrondissement niet goed op de hoogte was van het bestaan van twee verschillende versies.

Ook bij de modaliteit Nachtdetentie werd door de Raad voor de Kinderbescherming eenvoudigweg niet gedacht aan deze mogelijkheid (Bos, Hissel, Dekkers & Homburg, 2006).

Bij de taakstraf Seksualiteit bleek dat door de onbekendheid van officieren van justitie en kinderrechters deze straf werd opgelegd aan delinquenten die niet binnen de doelgroep vallen. De taakstraf kon niet meer worden omgezet omdat als het is opgelegd het ook moet worden uitgevoerd (Van Heerwaarden & Slump, 2004).

Het is ook voorgekomen dat uitvoerders van een interventie niet achter de interventie – of bepaalde aspecten ervan – ‘staan’. Wanneer zij het niet eens zijn met de programmaopzet, zal dat consequenties kunnen hebben voor de uitvoering van een programma.

Bij het programma CoVa bleek dat de eerste pilot niet helemaal volgens plan was verlopen. Besloten werd nog een pilot uit te voeren op dezelfde locaties (Van Poppel et al., 2005). Eén locatie stond door het moeilijke verloop van de eerste pilot hui-verig tegenover deelname aan een volgende pilot. Er bestonden onder het personeel al enige vooroordelen over de pilot. Zij deden vervolgens niet geheel volgens plan mee aan de tweede pilot.

Bij de Glen Mills School viel de instroom in eerste instantie tegen (Hilhorst & Klooster, 2004). Dit had een aantal vermeende oorzaken, die de onderzoekers noemen. Eén daarvan was dat de Glen Mills School veel (en niet altijd positief) in de aandacht stond van media, politici, onderzoekers, collega's etc. Ook het imago van de Glen Mills School bij jongeren was niet positief; dit had een remmende invloed op de instroom. Zij kiezen vaak liever voor een korte detentiestraf. De verwijzers, het OM en de rechters houden hier rekening mee. Maar bovenal speelde mee dat verwijzers problemen hadden met aspecten van de (harde) aanpak, waardoor ze niet of minder gemotiveerd zijn om een bijdrage te leveren aan het programma.

Bij de interventie 'Verbal Judo' bestond bij de teams weerstand tegen de training; ook was er sprake van een gebrek aan veranderingsbereidheid c.q. veranderingsmoeheid (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). Bezuinigingen en bestemmingswijzigingen veroorzaakten onzekerheid bij het personeel en er waren relatief veel verschuivingen op leidinggevend niveau bij het programma. Ook had kort voor 'Verbal Judo' een andere training plaatsgevonden. Verder was er sprake van CAO-perikelen, protestacties en stakingen. Overigens was een ander programma, Detentie en Behandeling op Maat voor volwassenen eerder al stopgezet vanwege weerstand bij personeel.

Als er een reorganisatie aan de gang is binnen een organisatie, kan dit nadelige effecten hebben op de bereidwilligheid van medewerkers om een interventie tot uitvoering te brengen (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Bruinsma et al., 2008; Van der Laan & Kea, 2009; Nagtegaal & Mulder, 2010). Het zijn voor werknemers dan vaak onzekere tijden. Omgaan met verandering is voor medewerkers soms moeilijk (Bruinsma et al., 2008).

Bij het project 'Herhaald slachtofferschap' hadden verschillende medewerkers moeite met alle veranderingen die gaande waren binnen de organisatie. Naast het project vonden er nog andere veranderingen plaats, zoals een met betrekking tot de aansturing van teams. De medewerkers uitte in het onderzoek hun ongenoegen over de veranderingen. Bij de prétherapie voor zedendelinquenten in een PI bleek na langere tijd nog geen instrumentarium en registratiesysteem aanwezig te zijn. Behandelaren gaven als één van de redenen hiervoor aan dat het voortbestaan van de afdeling steeds onzeker was (Nagtegaal & Mulder, 2010).

Een andere reden waardoor de instroom van een programma achter kan blijven, kan liggen in het feit dat een ander programma, met dezelfde doelgroep, *tegelijkertijd* in een bepaalde regio of arrondissement wordt uitgevoerd en daarmee *concurrereert* met het programma (Terlouw & Kamphorst, 2002; Bos et al., 2006; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007).

De instroom bij het experiment elektronisch huisarrest bij jongeren leek te lijden onder de concurrentie van de nachtdetentiemodaliteit in hetzelfde arrondissement (Terlouw & Kamphorst, 2002). Een soortgelijke conclusie trokken de onderzoekers van de Nachtdetentie voor jeugdigen in de voorlopige hechtenisfase; zij stelden dat de concurrentie van andere modaliteiten mogelijk een reden was voor het niet op gang komen van de nachtdetentie (Bos et al., 2006).

Soms wordt de uitvoering belemmerd doordat een programma lagere prioriteit heeft in een organisatie. In een penitentiaire inrichting waar de Verbal Judo training zou worden gegeven, werden de trainingen voor onbepaalde tijd uitgesteld, omdat binnen deze inrichting meer prioriteit gegeven werd aan een intern veranderingsproces (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). Verder kon er moeilijk vervanging worden gevonden voor personeel dat moest worden getraind. Hiervoor was de Dienst Vervoer & Ondersteuning van het ministerie van Veiligheid & Justitie ingeschakeld, maar bij deze dienst bleek eind 2006 een groot tekort aan personeel te zijn. Dit kwam onder andere door de gevolgen van de Schipholbrand (in 2005) voor deze dienst. Het had op dat moment meer prioriteit om personeel te trainen in bedrijfshulpverlening dan in Verbal Judo.

In sommige projecten was de reden van de gebrekkige uitvoering gelegen in een planningsprobleem. Dat was het geval op de scholen die het Stay in Love+ programma uitvoerden; daar bleek het programma moeilijk in te plannen, mede doordat het veel tijd kostte van de docenten om het voor te bereiden en uit te voeren en/of omdat de lessen niet pasten in het rooster (Kempes et al., 2010). Een planningsprobleem deed zich ook voor bij de Individuele Traject Afdelingen (Van der Veldt & Campbell, 2009). Medewerkers hadden een zeer korte voorbereidingstijd en stonden onder hoge tijdsdruk. Men beschikte bij de start van de nieuwe afdeling bijvoorbeeld nog niet over voldoende ruimtes. Dit belemmerde een goede uitvoering (Van der Veldt & Campbell, 2009). Daar kwam bij dat de jongeren op de afdelingen

regelmatig verstek lieten gaan bij activiteiten van het programma. In het laatstgenoemde onderzoek worden factoren beschreven die het implementatieproces hebben bevorderd: een gemotiveerd team met enthousiaste mensen, een goede samenwerking tussen verschillende disciplines, een geleidelijke instroom van jongeren, een goed draaiboek en een goede coördinatie van het proces.

Een enkele keer worden andere oorzaken genoemd voor de gebrekkige uitvoering. Het beperkte bereik onder de doelgroep van de taakstraf Seksualiteit heeft mogelijk te maken met financiële beperkingen vanuit de Raad voor de Kinderbescherming. Deze noodzaakten de coördinatoren van taakstraffen om kritischer te beoordelen welke jongeren de taakstraf Seksualiteit echt nodig hebben. Volgens de onderzoekers kan dit enerzijds een positief effect hebben op de matching tussen de jongere en de taakstraf, maar het kan er ook voor zorgen dat juist de 'zwaardere' jongens de taakstraf krijgen toebedeeld ('zij hebben het het hardste nodig'), terwijl de taakstraf Seksualiteit juist bedoeld is als reactie op lichte zedendelicten (en voorkomen van recidive).

Bij Stay in Love+ werden 12-15 jarige scholieren geacht hun ervaringen en meningen over aspecten van partnerrelaties in de klas naar voren te brengen. De meeste scholieren vonden de sfeer daar in de klas echter te onveilig voor; zij hielden daarvoor hun visie en ervaringen liever voor zich (Kempes et al., 2010).

5 Belemmeringen waar onderzoekers tegenaanlopen

De onderzoekers baseren zich bij een procesevaluatie meestal op meerdere bronnen zoals registraties, documenten, interviews, dossiers en observaties. Op deze manier kunnen zij tot een onderbouwd oordeel komen over de uitvoering van een interventie.

Onderzoekers kampen echter, net als de uitvoerders van interventies, met problemen die de dataverzameling en de analyse belemmeren. De problemen rond het onderzoek leiden soms tot onbegrip en weerstand bij medewerkers in de instellingen die geacht worden informatie aan te leveren. Daarom is het belangrijk deze problemen te signaleren.

Tabel 4 geeft een overzicht van de belemmeringen die door de onderzoekers van de 20 procesevaluaties zijn gerapporteerd.

Tabel 4 Belemmeringen waar onderzoekers tegenaanlopen (totaal aantal studies: 20)

Belemmering	Aantal studies waarin genoemd
<i>Registratie</i>	
Niet volledige of slechte registratie	16
Medewerking van respondenten	
Medewerkers niet bereid om mee te werken	6
Deelnemers niet bereid om mee te werken	2
<i>Informatie</i>	
Te weinig informatie om conclusies uit te trekken	3
Tegenstrijdige informatiebronnen	2

5.1 Onvolledige registraties

Nogal wat onderzoekers hebben te kampen met onvolledige registratie van gegevens (Terlouw & Kamphorst, 2002; Van Poppel & Tackoen, 2004; Van Heerwaarden & Slump, 2004; Bijl et al., 2005; Van 't Land et al., 2005; Van Poppel et al., 2005; Hissel et al., 2006; Goderie & Lünemann, 2008; Bruinsma et al., 2008; Jansen et al., 2008; Van der Laan & Kea, 2009; Ferwerda et al., 2009; Kempes et al., 2010; Nagtegaal & Mulder, 2010; Van der Veldt & Campbell, 2010; Plato, 2010). Het gaat dan bijvoorbeeld om lacunes in het vastleggen van kenmerken van deelnemers of van trainingssessies. Dit kan voortkomen uit het feit dat medewerkers van een programma zich niet voldoende bewust zijn van het belang van een goede registratie (ten behoeve van een evaluatie en/of uitvoering van het programma) (Van Poppel et al., 2005). Daarnaast komt het voor dat er überhaupt niet geregistreerd wordt.

Op een locatie van de pilot van de CoVa-2 werden bijvoorbeeld geen evaluatieformulieren over de betrokkenheid en het begrip van de training bij deelnemers ingevuld (Van Poppel et al., 2005). Op andere locaties werd bij 6% van de bijeenkomsten geen sessie-evaluatieformulier ingevuld.

Ook de onderzoekers van een latere studie naar de CoVa melden dat ze flink moeite moesten doen om informatie uit het land bij elkaar te brengen en te digitaliseren, ook al hadden ze de beschikking over gegevens van de landelijke koepelorganisatie. Benodigde informatie was niet bewaard of samengevoegd, omdat men geen rekening had gehouden met het belang ervan voor wetenschappelijk onderzoek (Ferberda et al., 2009).

Slechte registratie kan ook een probleem zijn voor de uitvoerders van de interventies zelf, want het gaat niet altijd om slechte gegevensregistratie ten behoeve van externe onderzoekers, maar ook ten behoeve van de interne kwaliteitsmonitoren. Bij de evaluatie van de STOP-maatregel werd als informatiebron gebruik gemaakt van het interne bedrijfsprocessenregistratiesysteem van Halt Nederland, AuraH, waarin informatie over de deelnemers en het verloop van de maatregel wordt bijgehouden (Van der Laan & Kea, 2009). De interne registratie bleek (toentertijd) echter niet compleet te zijn. Bij de procesevaluatie van de SOV (Van 't Land et al., 2005) bleek dat het Cliëntvolgsysteem pas laat werd ingevoerd, reden waarom men nog moest werken met meerdere papieren dossiers per deelnemer. Deze dossiers waren echter niet voor alle medewerkers toegankelijk, waardoor geen volledig zicht op de situatie per deelnemer verkregen kon worden.

Ook is gebleken dat soms niet goed wordt bijgehouden hoe groot de populatie is. In de registratie van de slachtoffers in het project slachtofferdadergesprekken zijn bijvoorbeeld de slachtoffers die al in een vroeg stadium te kennen hebben gegeven dat zij geen gebruik willen maken van het hulpaanbod van Slachtofferhulp Nederland niet meer terug te vinden (Hissel et al., 2006). En ook bij de procesevaluatie van de STOP-maatregel ontbreekt een deel van de populatie als gevolg van het niet adequaat registreren (Van der Laan & Kea, 2009). Hier kregen de onderzoekers te maken met het feit dat de kinderen en ouders die *niet* worden doorverwezen *nergens* worden geregistreerd. Hierdoor is het niet bekend welke kinderen niet zijn doorverwezen en waarom.

5.2 Tegenvallende medewerking van respondenten

De onderzoekers hadden enkele keren (n=6) te maken met medewerkers van organisaties die niet mee wilden werken aan de procesevaluatie of met medewerkers die niet in staat waren de benodigde informatie te verstrekken (Bijl et al., 2005; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Van der Laan & Kea, 2009; Kempes et al., 2010; Nagtegaal & Mulder, 2010, Plato, 2010).

De onderzoekers van 'Verbal Judo' hadden het management van een PI verzocht een groepsinterview met gedetineerden te mogen houden (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). Deze gedetineerden zouden lang genoeg (ongeveer 1,5 jaar) in de PI moeten hebben verbleven om een verandering in het optreden van PIW'ers te kunnen waarnemen. Het management selecteerde echter zes gedetineerden waarvan slechts twee lang genoeg in de PI waren geweest om een eventuele verandering te kunnen ervaren. De geselecteerde gedetineerden waren bovendien relatief verbaal begaafd en ook prettig in de omgang, wat mogelijk betekent dat zij niet snel worden geconfronteerd met 'Verbal Judo'. Het is niet helemaal duidelijk waarom het management niet de gevraagde gedetineerden heeft geselecteerd.

In het onderzoek naar het schoolprogramma 'Behave' liep de werving van scholen voor het onderzoek vertraging op doordat afstemming met de start van het programma nodig was (Plato, 2010). Ook kwamen niet alle scholen hun afspraken omtrent gegevensverstrekking tijdig na.

Er waren geen registratiegegevens beschikbaar over de etnische achtergronden van de deelnemende jongeren van de Individuele Traject Begeleiding, daarom werd de medewerkers gevraagd om hiervan een schatting te geven (Bijl et al., 2005). Niet alle respondenten waren hier echter in staat of bereid om dit te doen.

Bij de evaluatie van de STOP-maatregel was de respons op de digitale enquête die naar medewerkers is verstuurd in eerste instantie lager dan gewenst (Van der Laan & Kea, 2009). Om toch genoeg respons te krijgen hebben de onderzoekers de termijn waarbinnen de enquêtes ingevuld konden worden met een maand verlengd. Uiteindelijk is hiermee een respons van 87,8% bereikt.

Bij een procesevaluatie worden vaak niet alleen medewerkers, maar ook deelnemers aan een interventie als respondent benaderd. Dit is bij 14 van de 20 procesevaluaties het geval. Over het algemeen kunnen deelnemers over waardevolle informatie beschikken. Het is dan ook wenselijk dat deelnemers bereid zijn om mee te werken aan de procesevaluatie. Gelukkig is dit meestal wel het geval gebleken (bij 12 van de 14 procesevaluaties). Bij de procesevaluatie van de CoVa-2 uit 2004 haakten sommige deelnemers tijdens de (lange) vragenlijsten echter toch tussentijds af of vulden vragen 'blind' in (Van Poppel & Tackoen, 2004). Bij de procesevaluatie van het Elektronisch huisarrest waren weinig jongeren en ouders bereid om mee te werken aan een interview (Terlouw & Kamphorst, 2002). Bij het benaderen van deelnemers speelt soms ook het probleem van de lage en tegenvallende instroom (zie hoofdstuk 4). Hierdoor blijft het gerealiseerde aantal interviews soms achter bij wat door de onderzoekers beoogd was.

5.3 Hiaten en tegenstrijdigheden in de informatie

Onderzoekers raadplegen in hun streven naar generaliseerbare uitspraken meestal verschillende informatiebronnen. Het is driemaal voorgekomen dat de onderzoekers onvoldoende informatie hadden om op verantwoorde wijze algemene conclusies te kunnen trekken over de programma-integriteit (Terlouw & Kamphorst, 2002; Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007; Ferwerda et al., 2009). Bij Verbal Judo was de geïnterviewde groep gedetineerden klein (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). En bij het interview was om veiligheidsredenen een PIW-er aanwezig, wat invloed kan hebben op de antwoorden van de gedetineerden. Bij de evaluatie van de CoVa uit 2009 bleken de verzamelde data 'een flink aantal hiaten' te vertonen; zo bleek het niet mogelijk om zicht te krijgen op alle inclusiecriteria en was niet over alle trainingen informatie beschikbaar (Ferwerda et al., 2009).

Ook komt het een enkele keer voor dat informatie uit verschillende bronnen tegenstrijdigheden oplevert. In het onderzoek naar Verbal Judo spraken de antwoorden op sommige deelvragen elkaar tegen (Van Ditzhuijzen & Plaisier, 2007). De eigen observaties van de onderzoekers kwamen bovendien niet goed overeen met het interview met de projectleider. Bij de evaluatie van het programma 'Behave' was een goede vergelijking tussen het draaiboek en het feitelijke verloop van het programma niet mogelijk, omdat informatie van direct betrokken docenten soms tegenstrijdig was (Plato, 2010).

6 Conclusies en discussie

In deze studie zijn 20 procesevaluaties van justitiële (gedrags)interventies bestudeerd. De bedoeling is zicht te krijgen op problemen in de uitvoering en de oorzaken daarvan. Verder zijn ook de belemmeringen waar onderzoekers tegenaanlopen in kaart gebracht, omdat daaruit geleerd kan worden voor toekomstige procesevaluaties.

6.1 Wat gaat er mis in de uitvoering

Bij alle interventies wordt op onderdelen anders gewerkt dan beoogd. Uitvoerders brengen hun eigen ervaring en ideeën in, gebruiken het voorgeschreven instrumentarium niet, willen (individueel) maatwerk leveren of zijn niet bekend met de handleiding. Uitvoerders vinden de handleidingen en methodiekbeschrijvingen ook niet altijd toereikend of voldoende duidelijk.

Bij de uitvoerende organisaties ontbreekt het ook nogal eens aan draagvlak voor de interventie. Dit kan ertoe leiden dat de interventie weinig aandacht krijgt of dat de invoering vertraagt.

Verder zijn geregeld problemen rond personeel gesignaleerd: personeelstekorten, wisselingen van trainers tijdens interventies, kwaliteitsverschillen in de uitvoering van de interventie op verschillende locaties en tussen trainers, en gebrek aan ervaring bij trainers.

In een aantal gevallen kampen de interventies met tegenvallende instroom van deelnemers. Om de trainingen toch 'vol' te krijgen wordt dan soms afgeweken van de selectiecriteria. Ook is van de selectiecriteria afgeweken wanneer personen op basis van het professionele oordeel geschikt gevonden werden voor de interventie. De samenwerking tussen organisaties die betrokken zijn bij de selectie en verwijzing van deelnemers, organisaties die de interventie uitvoeren, en organisaties in de vervolgzorg loopt niet altijd zoals dat zou moeten. Het ontbreekt aan communicatie en informatie-uitwisseling, en het komt ook voor dat de taakverdeling niet duidelijk is.

De uitvoering verloopt dus niet geheel conform de vooraf bedachte opzet. Er zijn altijd meerdere onderdelen die afwijken van de bedoelingen (zie bijlage 5).

De uitkomsten van de procesevaluaties geven geen antwoord op de vraag hoe 'erg' dit is. Wanneer we ervan uitgaan dat de plannen en de handleidingen van interventies goed doordacht zijn en theoretisch onderbouwd, dan is te verwachten dat de afwijkingen negatieve impact zouden kunnen hebben op de effectiviteit (Barnosky, 2004; Lipsey, 2009). Het is echter de vraag of een interventie voor de volle 100% uitgevoerd moet worden volgens de handleiding, of dat ook een beperktere programma-integriteit voldoende kan zijn om het beoogde effect te realiseren? Hoe dwingend moet een handleiding zijn? Hoeveel ruimte kan en moet worden gegeven aan het professionele oordeel, dat onvermijdelijk tot verschillen in uitvoering en afwijkingen van de handleiding kan leiden? Volgens Greenhalgh et al. (2004) is enige experimenteeruimte voor de uitvoerders gunstig voor de implementatie. Ook Leeuw (2010) wijst erop dat een (te) sterke nadruk op protocollen en *compliance* aan handleidingen tot administratieve kosten en averechtse effecten kan leiden. Durlak en Dupre (2008) spreken van een percentage van 60% programma-integriteit; dat zou genoeg zijn om de effecten tot stand te brengen. Is dit voldoende? Zou niet ook een weging plaats moeten vinden, in de zin dat in ieder geval de

onderdelen die essentieel zijn voor de effectiviteit volgens plan uitgevoerd worden? Welke onderdelen als zodanig gelden, daarover geven de bestudeerde procesevaluaties echter weinig informatie.

Er is nog een ander punt van aandacht. De uitvoeringsproblemen kunnen namelijk ook wijzen op 'weeffouten' in de interventie. Mogelijk zijn interventies gebaseerd op ondeugdelijke veronderstellingen en wordt in de falende uitvoeringspraktijk het falen van de programmatheorie zichtbaar. Dit is een serieus probleem, omdat het betekent dat *error costs* worden gemaakt: er is niet alleen geïnvesteerd in de interventie en de evaluatie, maar ook bestaat het risico dat het maatschappelijke probleem dat zou moeten worden aangepakt, blijft bestaan (Leeuw, 2010). Om uit te zoeken of het probleem speelt zou de opzet van de interventie, met name de theorie erachter, opnieuw moeten worden gescreend, zodat zwakke punten naar boven kunnen worden gehaald en de praktische haalbaarheid kan worden verbeterd voordat er meer kosten worden gemaakt.

6.2 Oorzaken van de problemen

De 20 procesevaluaties kijken niet systematisch naar de oorzaken van de problemen. Toch geven ze wel enig zicht hierop. Zo is gebleken dat onbekendheid met de interventie en ongemotiveerdheid en weerstand bij uitvoerende medewerkers, reorganisaties, 'beleidsconcurrentie' en problemen met het inplannen van de interventie de uitvoering kunnen belemmeren.

Meer mogelijke oorzaken zijn denkbaar. Mueller (2003) wijst erop dat het voorkomt dat uitvoerders bij de overheid een interventie niet volgens het boekje uitvoeren, omdat zij van hun nalatigheid geen direct nadeel ondervinden. Hoewel dit een mogelijke oorzaak van de uitvoeringsproblemen zou kunnen zijn, is dit niet in alle gevallen even waarschijnlijk. Immers, de gedragsinterventies die moeten worden voorgelegd aan de erkenningscommissie van het ministerie van Veiligheid en Justitie, krijgen geen erkenning als ze niet goed worden uitgevoerd en zullen daarmee hun financiering verliezen. Er is dan wel degelijk sprake van een direct nadeel voor de betrokken uitvoerders. Volgens Tilley (2004) kunnen bij uitvoerders ook eigen belangen in het spel zijn die niet-naleving van de instructies in de hand werken, die niet met Mueller's *follow the money*-belang te maken hebben. Geven ze voorrang aan andere (beleids)prioriteiten? Of onderschrijven de professionals de van bovenaf opgelegde manier van werken niet en kijken ze daarom af? Vinden ze hun eigen oordeel mogelijk betrouwbaarder dan het protocol? Willen de deelnemers aan een interventie misschien iets anders dan de handleiding voorschrijft? Greenhalgh et al. (2004) en Carroll et al. (2007) laten zien dat allerlei omstandigheden een rol kunnen spelen bij tegenvallende programma-integriteit. Die hebben te maken met de organisatie, met de interventie en met de uitvoerders. De omvang van een instelling is bijvoorbeeld van belang: kleinere organisaties hebben meer moeite met nieuwe werkwijzen. De mate van specialisatie van een organisatie speelt een rol, de besluitvormingsstructuur, de kracht en de steun van de leiding, de cultuur die het nemen van risico's stimuleert of afremt. Als een interventie geen duidelijke meerwaarde heeft of moeilijk is toe te passen, werkt dit de uitvoering ook tegen. Sommige interventies laten weinig ruimte aan de professional; ook dat kan negatief uitpakken voor een planconforme uitvoering.

Er zijn dus vele mogelijke oorzaken van de problemen in de uitvoering. Zou er niet systematischer aandacht moeten worden gegeven aan deze oorzaken in toekomstige procesevaluaties? Zouden we daarmee niet meer mogelijkheden scheppen tot '*drawing meaningful lessons from complex implementation projects*' (Greenhalgh et

al., 2004, p. 339)? Zou de *evidence* voor de *uitvoering* van justitiële interventies zo verstevigd kunnen worden?

De gerapporteerde problemen kunnen echter ook een oorzaak hebben van geheel andere aard. Veel van de onderzochte procesevaluaties startten in een vroege fase van de implementatie van een interventie, bijvoorbeeld in de pilotfase. Dit kan tot gevolg hebben gehad dat de onderzoekers uitvoeringsproblemen rapporteren die wellicht te kenschetsen zijn als 'kinderziektes'. De uitvoerders zijn nog volop bezig zich de interventie eigen te maken en op te zetten. De uitvoering van de interventie is dan in een nog zo prille fase dat geen harde uitspraak kan worden gedaan over de problemen en de mate van programma-integriteit.

Over de tijd die nodig is om tot een behoorlijke uitvoering te komen, geven de onderzoekers van de procesevaluaties geen duidelijk uitsluitsel. Een nieuwe werkwijze voor de jeugdreclassering die na ruim twee jaar aan een procesevaluatie werd onderworpen bleek relatief goed te worden uitgevoerd (Timmermans et al., 2010). In het geval van de Individuele Traject Afdelingen voor PIJ-jongeren gaven sommige groepsleiders aan dat het ongeveer een half jaar kostte voordat het dagprogramma goed liep (Van der Veldt & Campbell, 2009). Ook na deze periode speelden evenwel nog problemen en bleken sommige onderdelen nog niet ingesleten. In dit onderzoek gaven de medewerkers aan dat ze in het begin weerstand ervoeren, maar dat die na verloop van tijd afnam en plaats maakte voor waardering voor de structuur en het houvast dat de interventie biedt. Soms is een interventie twee keer geëvalueerd met een tussenpoos van een of meer jaren, of is de procesevaluatie pas laat in de uitvoering gestart. Dan is te zien dat de uitvoering in de loop van de tijd verbetert, maar dat ook dan de problemen nog niet geheel de wereld uit zijn.

6.3 Belemmeringen in de procesevaluaties

Een opmerkelijk resultaat is dat de registratie bij de onderzochte interventies vrijwel nooit volledig op orde was. Verder was de medewerking van respondenten soms een probleem of kreeg men te weinig of tegenstrijdige informatie over de uitvoering van het programma. De onvolledigheid in de registratie had betrekking op gegevens van deelnemers of op gegevens van onderdelen van het programma. Onderzoekers werden als gevolg hiervan soms met aanzienlijke lacunes in de data geconfronteerd. Dit registratieprobleem is niet alleen nadelig voor het evaluatieonderzoek, maar ook voor het interne kwaliteitssysteem van een gedragsinterventie.

Wat betreft de methoden valt op dat de onderzoekers meestal gebruik maken van een combinatie van meerdere bronnen. Dit verhoogt de validiteit van de bevindingen. Een groot deel van de informatie is afkomstig van de betrokkenen: er worden interviews gehouden met uitvoerders en deelnemers, vragenlijsten afgenomen of dossiers bestudeerd. Daarnaast werken de onderzoekers vaak ook met observaties van de uitvoering. Wat betreft systematiek en vergelijkbaarheid van de procesevaluaties kan opgemerkt worden dat de ene keer meer aandacht wordt besteed aan de uitvoeringsproblemen dan de andere keer, en dat geen systematische aandacht wordt gegeven aan oorzaken van de problemen. De procesevaluaties zijn niet gebaseerd op een expliciet model van de programmatheorie van de interventie. Op deze punten valt door de onderzoekers nog een verbeterslag te maken.

6.4 Tot slot

De uitvoering van interventies blijkt vaak anders te lopen dan beoogd is in handleidingen en programmabeschrijvingen. Het is blijkbaar niet zo eenvoudig of voor de hand liggend om een interventie volgens het boekje toe te passen.

De procesevaluaties starten vaak al tijdens de implementatiefase. De uitvoerders zijn dan nog bezig de interventie op te zetten en de uitvoering is nog niet uitgekristalliseerd. In deze fase kan een procesevaluatie nog geen duidelijk zicht geven op de integriteit van de uitvoering. Daarvoor is het nog te vroeg.

In dit licht zou het wenselijk zijn om de implementatiefase als aparte fase binnen de evaluatieketen te benoemen en het onderzoek hiernaar ook te onderscheiden van dat naar de uiteindelijke uitvoering. Door deze fase apart te benoemen wordt duidelijk dat de implementatie een belangrijke fase is binnen de ontwikkeling van interventies. De implementatiefase kan wel begeleid worden door onderzoek dat tot op zekere hoogte het karakter van een procesevaluatie heeft maar vooral ook ondersteunend van karakter is en daardoor dicht tegen actieonderzoek aan ligt.

Soms wordt een procesevaluatie tegelijk met een product- of effectevaluatie uitgevoerd. Dit heeft als voordeel dat kan worden nagegaan welke uitvoeringskenmerken samengaan met een positieve uitkomst. Maar het heeft als nadeel dat, als de uitvoering te wensen overlaat, de resultaten van een effectevaluatie weinig zeggen. Een voorbeeld is het schoolprogramma 'Behave' waarvan de uitvoering veel te wensen overliet en waarbij geen enkel resultaat werd gevonden (Plato, 2010). Het is dan niet duidelijk waar het ontbreken van resultaat door veroorzaakt wordt. Is de interventie werkelijk niet effectief? Of is de interventie wel effectief, maar is ze onvoldoende toegepast om dit aan te kunnen tonen? Hier speelt het attributieprobleem. Het is in dit licht niet aan te bevelen om de proces- en effectevaluatie gelijktijdig uit te voeren. Beter lijkt het om eerst in kaart te brengen in welke mate de interventie wordt toegepast. Dan kan worden overgegaan tot een effectmeting, waarbij – met de nodige zorgvuldigheid – overwogen kan worden om geconstateerde variaties in uitvoering als 'natuurlijk experiment' te gebruiken.

Literatuur

- Barnoski, R. (2004). *Outcome evaluation of Washington State's research-based programs for juvenile offenders*. Washington State Institute for Public Policy.
- Bresser, J., & Hoogerwerf, A. (1995). *Beleidsvaluatie*. Alphen a/d Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink.
- Bijl, B., Beenker, L.G.M., & Baardewijk, Y. van (2005). *Individuele Traject Begeleiding op papier en in de praktijk: Een onderzoek naar de programmatheorie en de -uitvoering van ITB harde kern en ITB-CRIEM*. Duivendrecht: PI Research.
- Bonta, J., Bogue, B., Crowley, M., & Motiuk, L. (2001). Implementing offender classification systems: Lessons learned. In G.A. Bernfeld, D.P. Farrington & A.W. Leschied (red.), *Offender rehabilitation in practice* (pp. 227-245). Chichester: J. Wiley & Sons, LTD.
- Bos, J., Hissel, S.C.E.M., Dekkers, S., & Homburg, G. H. J. (2006). *Nachtdetentie voor jeugdigen in de voorlopige hechtenisfase*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Bruinsma, M.Y., Haaf, J. van, Muijnck, J.A. de, & Kunst, M. (2008). *Herhaald slachtofferschap: Evaluatie van het project Herhaald slachtofferschap*. Tilburg: Intervict.
- Carroll, C., Patterson, M., Wood, S., Booth, A., Rick, J., & Balain, S. (2007). A conceptual framework for implementation fidelity. *Implementation Science*, 2(40). Geraadpleegd op 07-07-2009: <http://implementationscience.com/content/pdf/1748-5908-2-40.pdf>
- Ditzhuijzen, J. van, & Plaisier, J. (2007). *Plan -en procesevaluatie van de scholing van gevangenispersoneel in 'Verbal Judo'*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Durlak, J., & DuPre, E. (2008). Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41(3-4), 327-350.
- Ferwerda, H., Wijk, A. van, Arts, N., & Kuppens, J. (2009). *COVA volgens plan? Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining*. Arnhem: Beke reeks.
- Gedraginterventies (2010). Reclassering Nederland. Verslavingsreclassering SVG, Leger des heils, Jeugdzorg en Reclassering.
- Goderie, M. & Lünemann, K.D. (2008). *De maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders: Procesevaluatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Greenhalgh, T., Robert, G., Bate, P., Kyriakidou, O., Macfarlane, F., & Peacock, R. (2004). *How to spread good ideas: A systematic review of the literature on diffusion, dissemination and sustainability of innovations in health service delivery and organisation*. Londen: University College.
- Harinck, F.J.H., & Smit, M. (1999). Programma-evaluatie. In E.J. Knorth & M. Smit (red.), *Planmatig handelen in de jeugdhulpverlening* (pp. 373-390). Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Heerwaarden, Y. van, & Slump, G.J. (2004). *Programma-evaluatie sociale vaardigheidstraining en taakstraf seksualiteit*. Amsterdam: DSP-groep.
- Hilhorst, N., & Klooster, E. (2004). *Programma-evaluatie van de Glen Mills School*. Amsterdam: DSP-groep.
- Hissel, S.C.E.M., Jansen, M., Soethout, J.E., & Tromp, E. (2006). *Procesevaluatie slachtofferdadergesprekken*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Hope, T. (2009). The illusion of control, a response to Professor Sherman. *Criminology & Criminal Justice*, 9(2) 125-134.

- Hough, M. (2010). Gold standard or fool's gold? The pursuit of certainty in experimental criminology. *Criminology & Criminal Justice*, 10(1), 11-22.
- Huisman, W., Weerman, F.M., & Keijser, J.W. de (2006). 'Evidence based', wat is dat eigenlijk? *Delikt en Delinkwent*, 36(7), 789-795.
- Jansen, M., Hissel, S., & Homburg, G. (2008). *Plan-en procesevaluatie herstelgerichte detentie PI Nieuwegein*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Kempes, M., Pelt, L. van, Beerthuizen, M., Boom, J., & Brugman, D. (2010). *Programma-integriteit en effecten van Stay in Love+*. Een preventieprogramma voor 12-15 jarige vmbo-scholieren dat partnergeweld beoogt te voorkomen. Utrecht: Universiteit Utrecht, Faculteit Sociale Wetenschappen, Vakgroep Ontwikkelingspsychologie.
- Knorth, E.J., & Smit, M. (1990). Planmatig werken in de residentiële jeugdhulpverlening. In E.J. Knorth & M. Smit (red.), *Residentiële jeugdhulpverlening: Mogelijkheden voor planmatig werken* (pp.13-27). Leuven/Apeldoorn: Garant .
- Laan, A.M. van der, & Kea, R. (2009). *De Stop-reactie: Een procesevaluatie*. Den Haag: WODC. Cahier 2009-2.
- Land, H. van 't, Duijvenbooden, K. van, Plas, A. van der, & Wolf J. (2005). *Opgevangen onder dwang: Procesevaluatie strafrechtelijke opvang verslaafden*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Leeuw, F.L. (2010). Benefits and costs of evaluation: An essay. *Zeitschrift für Evaluation*, 9(2), 211-227.
- Lipsey, M.W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and Offenders*, 4, 124-147.
- Nagtegaal, M., & Mulder, J. (2010). *Procesevaluatie van de prétherapie voor zedendelinquenten in PI Breda*. Den Haag: WODC. Cahier 2010-1.
- Nelen, J.M. (2008). *Evidence maze: Het doolhof van het evaluatieonderzoek* (Oratie, Universiteit Maastricht). Maastricht: Océ Business Services.
- Mueller, D.C. (2003). *Public Choice III*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ooyen-Houben, M. van, & Leeuw, F. (2010). *Evaluatie van (justitiële) beleidsinterventies*. Den Haag: WODC. Memorandum 2010-2.
- PLATO Platform Opleiding, onderwijs en organisatie (2010). *To behave or not to behave? Een evaluatieonderzoek naar het gedragscodeprogramma 'Zo gaat dat hier: Behave!' voor de onderbouw van het Voortgezet Onderwijs*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Poppel, J. van, & Tackoen I. (2004). *Procesevaluatie testfase Enhanced Thinking Skills-training cognitieve vaardigheden (ETS-CoVa): Eerst denken, dan doen!*. Tilburg/Gent: IVA Tilburg.
- Poppel, J. van, Tackoen, I., & Moors, H. (2005). *Procesevaluatie CoVa-2*, Tilburg/Gent: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- Rossi, P.H., Freeman, H.E., & Lipsey, M.W. (1999). *Evaluation: A systematic approach* (6e ed.). Thousand Oaks/Londen/New Delhi: Sage Publications.
- Rovers, B. (2007). What Works. Kanttekeningen bij een populair programma, *Tijdschrift voor Veiligheid*, 6(3), 7-22.
- Sheirer, M. A. (1994). Designing and Using Process Evaluation: In: *Handbook of Practical Program Evaluation* (Eds. Wholey, J.S, Hatry, H.P. & Newcomer, K.E.). Chapter 3. San Francisco: Jossey-Bass.
- Swanborn, P.G. (2007). *Evalueren*. Amsterdam: Boom.
- Terlouw, G.J. & Kamphorst, P.A. (2002). *Van vast naar mobiel: Een evaluatie van het experiment met elektronisch huisarrest voor minderjarigen als modaliteit voor de voorlopige hechtenis*, Den Haag: WODC. Onderzoek en beleid 195.
- Terugdringen Recidive (2005). *Gedragsinterventies*. Den Haag: Ministerie van Justitie.

- Tibbits, M., Bumbarger, B., Kyler, S., & Perkins, D. (2010). Sustaining evidence-based interventions under real-world conditions: Results from a large-scale diffusion project. *Prevention Science*, 11, 252-262.
- Tilley, N. (2004). Applying theory-driven evaluation to the British Crime Reduction Programme, the theories of the programme and its evaluations. *Criminal Justice*, 4(3), 255-276.
- Timmermans, M., Tillaart J. van den, & Homburg, G. (2010). *Werken volgens de methode: Procesevaluatie 'Handboek Methode Jeugdreclassering'*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Veldt, M. van der, & Campbell, E. (2009). *Evaluatie van de Individuele Traject Afdelingen: Een onderzoek naar de mogelijke werking van Individuele Traject Afdelingen (ITA) voor 'groepsongeschikte' jongeren met een PIJ-maatregel*. Amsterdam: PI Research.
- Wartna, B.S.J. (2005). *Evaluatie van daderprogramma's: Wegwijzer voor onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies speciaal gericht op het terugdringen van recidive*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Winkels, J. (2008). *Kappen met asociaal gedrag: Evaluatie van de pilot FF Kappe in Rotterdam*. Nijmegen: ITS.

Bijlage 1   Kwaliteitscriteria (strafrechtelijke) gedragsinterventies

- 1   Theoretische onderbouwing: de gedragsinterventie is gebaseerd op een analyse van het delictgedrag en een expliciet veranderingsmodel waarvan de werking wetenschappelijk is aangetoond.
- 2   Selectie van justitiabelen: het type justitiabele waarop de gedragsinterventie zich richt wordt duidelijk gespecificeerd en geselecteerd.
- 3   Dynamische criminogene en protectieve factoren: de gedragsinterventie is gericht op het beïnvloeden van veranderbare risicofactoren en op protectieve factoren die samenhangen met het criminele gedrag.
- 4   Effectieve (behandel)methoden: er worden (behandel)methoden toegepast die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.
- 5   Vaardigheden: de aanpak is mede gericht op het leren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden.
- 6   Fasering, intensiteit en duur: de intensiteit en duur van de gedragsinterventie sluiten aan bij de problematiek van de deelnemer.
- 7   Betrokkenheid en motivatie: betrokkenheid van de deelnemer bij de gedragsinterventie en motivatie voor deelname moeten worden bevorderd en gestimuleerd.
- 8   Continuïteit: er moeten duidelijke verbindingen zijn tussen de gedragsinterventie en de totale begeleiding van de justitiabele.
- 9   Interventie-integriteit: de gedragsinterventie wordt uitgevoerd, zoals is bedoeld.
- 10 Evaluatie: een doorlopende evaluatie geeft inzicht in de effectiviteit van de gedragsinterventie.

Versie 2008. Zie: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/recidive/erkenningsscmissie-gedragsinterventies

Bijlage 2 De bestudeerde procesevaluaties

De volgende 20 procesevaluaties zijn uiteindelijk meegenomen in deze studie:

- Bijl, B., Beenker, L.G.M., & Baardewijk, Y. van (2005). *Individuele Traject Begeleiding op papier en in de praktijk: Een onderzoek naar de programmatheorie en de -uitvoering van ITB harde kern en ITB-CRIEM*. Duivendrecht: PI Research.
- Bos, J., Hissel, S.C.E.M., Dekkers, S., & Homburg, G. H. J. (2006). *Nachtdetentie voor jeugdigen in de voorlopige hechtenisfase*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Bruinsma, M.Y., Haaf, J. van, Muijnck, J.A. de, & Kunst, M. (2008). *Herhaald slachtofferschap: Evaluatie van het project Herhaald slachtofferschap*, Tilburg: Intervict.
- Ditzhuijzen, J. van, & Plaisier, J. (2007). *Plan- en procesevaluatie van de scholing van gevangenispersoneel in 'Verbal Judo'*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Ferwerda, H., Wijk, A. van, Arts, N., & Kuppens, J. (2009). *CoVa volgens plan? Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining*. Arnhem: Beke reeks.
- Goderie, M., & Lünemann, K.D. (2008). *De maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders: Procesevaluatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Heerwaarden, Y. van, & Slump, G.J. (2004). *Programma-evaluatie sociale vaardigheidstraining en taakstraf seksualiteit*. Amsterdam: DSP-groep.
- Hilhorst, N., & Klooster, E. (2004). *Programma-evaluatie van de Glen Mills School*. Amsterdam: DSP-groep.
- Hissel, S.C.E.M., Jansen, M., Soethout, J.E., & Tromp, E. (2006). *Procesevaluatie slachtofferdadergesprekken*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Jansen, M., Hissel, S., & Homburg, G. (2008). *Plan- en procesevaluatie herstelgerichte detentie PI Nieuwegein*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Kempes, M., Pelt, L. van, Beerhuizen, M., Boom, J., & Brugman, D. (2010). *Programma-integriteit en effecten van Stay in Love+: Een preventieprogramma voor 12-15 jarige vmbo-scholieren dat partnergeweld beoogt te voorkomen*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Faculteit Sociale Wetenschappen, Vakgroep Ontwikkelingspsychologie.
- Laan, A.M. van der, & Kea, R. (2009). *De Stop-reactie: Een procesevaluatie*. Den Haag: WODC. Cahier 2009-2.
- Land, H. van 't, Duijvenbooden, K. van, Plas, A. van der, & Wolf, J. (2005). *Opgevangen onder dwang: Procesevaluatie strafrechtelijke opvang verslaafden*, Utrecht: Trimbos Instituut.
- Nagtegaal, M., & Mulder, J. (2010). *Procesevaluatie van de prétherapie voor zedendelinquenten in PI Breda*. Den Haag: WODC. Cahier 2010-1.
- PLATO (Platform Opleiding, onderwijs en organisatie) (2010). *To behave or not to behave? Een evaluatieonderzoek naar het gedragscodeprogramma 'Zo gaat dat hier: Behave!' voor de onderbouw van het Voortgezet Onderwijs*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Poppel, J. van & Tackoen I. (2004). *Procesevaluatie testfase Enhanced Thinking Skills-training cognitieve vaardigheden (ETS-CoVa): Eerst denken, dan doen!* Tilburg/Gent: IVA Tilburg.
- Poppel, J. van, Tackoen, I. & Moors, H. (2005). *Procesevaluatie CoVa-2*. Tilburg/Gent: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- Terlouw, G.J. & Kamphorst, P.A. (2002). *Van vast naar mobiel: Een evaluatie van het experiment met elektronisch huisarrest voor minderjarigen als modaliteit voor de voorlopige hechtenis*. Den Haag: WODC. Onderzoek en beleid 195.
- Veldt, M. van der, & Campbell, E. (2009). *Evaluatie van de Individuele Traject Afdelingen: Een onderzoek naar de mogelijke werking van Individuele Traject*

Afdelingen (ITA) voor 'groepsongeschikte' jongeren met een PIJ-maatregel.
Amsterdam: PI Research.

Winkels, J. (2008). *Kappen met asociaal gedrag: Evaluatie van de pilot FF Kappe in Rotterdam.* Nijmegen: ITS.

Tabel 5 Duur en aantal sessies per interventie

Interventie	Duur en aantal sessies interventie
<i>Jeugd Residentieel</i> Glen Mills School Individuele Traject Afdelingen	Intern van 's ochtends vroeg tot 's avonds PIJ behandelprogramma (6 doorstoomfases; de eerste duurt max. een week, de volgende steeds 3 maanden)
<i>Jeugd Ambulant/school</i> FF Kappe Individuele Traject Begeleiding (ITB) harde kern en ITB-CRIEM	Het contract heeft een geldigheidsduur van 1 jaar <ul style="list-style-type: none"> • 1 keer per week contact met jeugdreclasseringsmedewerker • Interventies zijn sterk op individu gericht Duur: <ul style="list-style-type: none"> • ITB-harde kern 6 maanden • ITB Criem drie maanden Sova: <ul style="list-style-type: none"> • individuele training • 8 bijeenkomsten • 1 tot 1,5 uur Taakstraf seksualiteit: <ul style="list-style-type: none"> • individuele training • 10 bijeenkomsten • 1,5 uur
Sociale vaardigheidstraining en taakstraf Seksualiteit	
De Stopreactie Experiment elektronisch huisarrest Stay in Love+	Max. duur 10 uur Duur is gelijk aan de voorlopige hechtenis, max. 106 dagen <ul style="list-style-type: none"> • vier lessen • buitenschoolse informatie waaronder een ouderavond • visitekaartjes • posters • website
Gedragscode programma 'Zo gaat dat hier: Behave!'	<ul style="list-style-type: none"> • Concrete richtlijnen voor het inzetten van onderdelen en de didactische uitvoering niet of nauwelijks. • uitvoering in verschillende varianten: proje ctdag/geïntegreerd in lessen/projectweek • 4-16 lesuren
<i>Volwassenen Residentieel</i> 'Verbal Judo'	<ul style="list-style-type: none"> • acht dagdelen • drie follow-up bijeenkomsten (2, 4 en 6 weken na de training)
Herstelgerichte detentie Maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD-maatregel)	De opzet is niet eenduidig Maximaal twee jaar

Interventie	Duur en aantal sessies interventie
Enhanced Thinking Skills ETS-CoVa	<ul style="list-style-type: none"> • 20 sessies van twee uur • groepsgewijs • twee sessies per week • totale tien weken • groep max. 12 p
Prétherapie voor zedendelinquenten	<ul style="list-style-type: none"> • aanspreken op gedrag • twee wekelijkse therapie sessies (max. 8 p.) van 1,5 uur. Eén sessie cognitieve-gedragstherapie en één sessie dramatherapie • individuele gesprekken
<i>Volwassenen Ambulant</i>	
Herhaald slachtofferschap	Variabel
CoVa-2	<ul style="list-style-type: none"> • 21 sessies • 2,5 uur per sessie • Groepsgroten
	Intramuraal max. 10
	Extramuraal max. 12
Slachtofferdadergesprekken	Gesprek tussen dader en slachtoffer
Strafrechtelijke opvang verslaafden	Maximaal twee jaar, verschillende interventies
Nachtdetentie voor jeugdigen in de voorlopige hechtenisfase	’s Avonds, ’s nachts en in het weekend in een JJI geplaatst en overdag naar school, werk of andere dagbesteding, echter ook onder toezicht van de JJI en met strikte regels.
CoVa	<ul style="list-style-type: none"> • Groepstraining • 20 bijeenkomsten • 2 uur • Intramuraal 10-12 deelnemers extramuraal 12-14 deelnemers

Tabel 6 De onderzoeksmethoden per procesevaluatie

Interventie	Onderzoeksmethode*
<i>Jeugd Residentieel</i>	
Glen Mills School Hilhorst, N. & Klooster, E. (2004).	1; 3 (n=7); 2 (n=20); 5; 6
Individuele Traject Afdelingen Veldt, M. van der, & Campbell, E. (2009)	1; 2 (sleutelfiguren (n=2); medewerkers (n=14)); 3 (jongeren (n=8)); 5; 6
<i>Jeugd Ambulant/school</i>	
F.F. Kappe Winkels, J. (2008)	1; 2(n=12); 6 (X-pol n=27; Overzichtslijst DOSA n=27; Persoonskaarten DOSA n=24; Sfeerrapportages DOSA n=5); 5 (n=2).
Individuele Traject Begeleiding (ITB) harde kern en ITB-CRIEM Bijl, B. Beenker, L.G.M., & en Baardewijk, Y. van (2005).	1; 8; 2; 6
Sociale vaardigheidstraining en taakstraf Seksualiteit Heerwaarden, Y. van, & Slump, G.J. (2004).	2 methodiekontwikkelaars (n=3)); coördinatoren taakstraffen (n=3) trainers (n=6); 3 (n=8); 1; 6 (incl. evaluatieformulieren (n=24)).
De Stopreactie Laan, A.M. van der, & Kea, R. (2009)	2 (Halt (n=34), ketenpartners (n=17); 6 (AuraH (n=3575)); 8 (medewerkers (n=36);
Experiment elektronisch huisarrest Terlouw, G.J., & Kamphorst, P.A. (2002)	2 (n=37); 3 (jongeren n=6, ouders/verzorgers (n=7)); 6 (EH formulieren n=389, JDS, CVS, invulformulieren van griffiers (n=25), vroeghulprapporten)
Stay in Love+ Kempes, M., Pelt, L. van, Beerhuizen, M., Boom, J., & Brugman, D. (2010)	7; 8 (scholieren (N=876), docenten (N=25))
Gedragcode programma 'Zo gaat dat hier: Behave!' PLATO (Platform Opleiding, onderwijs en organisatie) (2010)	1; 2 (management (n=30), ontwikkelaar (n=2)); 8 (leerlingen (n=1879), docenten (n=291), OOP (n=49)
<i>Volwassenen Residentieel</i>	
'Verbal Judo' Ditzhuijzen, J. van, & Plaisier, J. (2007).	1; 6; 2 (PIW n=8 en sleutelfiguren (n=7); 3 (n=6); 7 (n=2)
Herstelgerichte detentie Jansen, M., Hissel, S., & Homburg, G. (2008)	1; 2 (n=14 face tot face)+ (n=5 telefonisch); 3 (n=14); 4 (n=2) casestudies (n=5)
Maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD-maatregel) Goderie, M., & Lünemann, K.D. (2008)	1; 2 (officieren van justitie (n=5), reclassering (n=13), PI (n=26), rechters (n=5), advocaten (n=4), gemeentelijke nazorgfunctionarissen (n=7)); 3 (n=17); 5 (n=107); 6 (RISc, HKS, veelplegermonitor WODC)

Interventie	Onderzoeksmethode*
Enhanced Thinking Skills ETS-CoVa Poppel, J. van, & Tackoen, I. (2004)	2; 3; 6 (deelnemers n=67 en trainers); 7
Prétherapie voor zedendelinquenten Nagtegaal, M., & Mulder, J. (2010)	1; 2 (behandelaren (n=4), piw-er (n=1), afdelingshoofd (n=1)); 3 (deelnemers (n=6)) ; 6
<i>Volwassenen Ambulant</i>	
Herhaald slachtofferschap Bruinsma, M.Y., Haaf, J. van, Muijnck, J.A. de, & Kunst, M. (2008)	1; 2 (SHN (n=12), politie (n=4), ketenpartners (n=3)); 8 (medewerkers van SHN (n=31), cliënten van SHN (n=154); (7) politie (n=277) en politie chefs (n=21), slachtoffers (n=14)
CoVa-2 Poppel, J. van, Tackoen, I., & Moors, H. (2005)	2 (n=20); 3; 6; 8
Slachtofferdadergesprekken Hissel, S.C.E.M., Jansen, M., Soethout, J.E., & Tromp, E. (2006)	1; 4; 2; 6; 3 (slachtoffers (n=33)); (6) workshop met projectmedewerkers
Strafrechtelijke opvang verslaafden Land, H. van 't, Duijvenbooden, K. van, Plas, A. van der, & Wolf, J. (2005)	1; 2 (directeuren (n=4), lokale bestuursteams, voorzitters van lokale bestuursteams); 6; 7; 8 (deelnemers en medewerkers n=162); 5
Nachtdetentie voor jeugdigen in de voorlopige hechtenisfase Bos, J., Hissel, S.C.E.M, Dekkers, S., & Homburg, G.H.J. (2006)	1; 2 (rechters; (jeugd)officieren van justitie; Raad voor de Kinderbescherming; Jeugdreclassering; justitiële jeugdinrichtingen; organisaties van de dagbestedingen); 3; 6
CoVa Ferwerda, H., Wijk, A. van, Arts, N., & Kuppens, J. (2009)	6; 4; 2 (N=6); 7
<i>Methoden van onderzoek</i>	1 literatuurstudie + interventiedocumentatie + beleidsstukken 2 interviews met professionele betrokkenen 3 interviews met justitiabelen 4 interviews met deskundigen 5 dossieronderzoek 6 interventieregistratie, incidentenregistraties en registratiebronnen 7 observaties 8 vragenlijsten

Tabel 7 Gerapporteerde problemen per interventie

Interventie en referentie	Handleiding	Draagvlak	Personeel	Deelnemers	Ketensamen			
					werking	Registratie	Medewerking	Informatie
Individuele Traject Begeleiding (ITB) harde kern en ITB-CRIEM Bijl, B, Beenker, L.G.M., & Baardewijk, Y. van (2005).	X		X	X	X	X	X	
Nachtdetentie voor jeugdigen in de voorlopige hechtenisfase Bos, J., Hissel, S.C.E.M, Dekkers, S., & Homburg, G.H.J. (2006)			X	X				
Herhaald slachtofferschap Bruinsma, M.Y., Haaf, J. van, Muijnck, J.A. de, & Kunst, M. (2008)	X	X			X	X		
'Verbal Judo' Ditzhuijzen, J. van, & Plaisier, J. (2007).	X	X	X				X	X
CoVa Ferwerda, H., Wijk, A. van, Arts, N., & Kuppens, J. (2009)	X		X	X		X		X
Maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD- maatregel) Goderie, M., & Lünemann, K.D. (2008)	X		X		X	X		
Sociale vaardigheidstraining en taakstraf Seksualiteit Heerwaarden, Y. van, & Slump, G.J. (2004).	X		X	X		X		
Glen Mills School Hilhorst, N., & Klooster, E. (2004).			X	X				
Slachtofferdadergesprekken Hissel, S.C.E.M., Jansen, M., Soethout, J.E., & Tromp, E. (2006)	X	X	X	X		X		
Herstelgerichte detentie Jansen, M., Hissel, S., & Homburg, G. (2008)	X		X			X		
Stay in Love+ Kempes, M., Pelt, L. van, Beerthuisen, M., Boom, J., & Brugman, D. (2010)	X	X				X	X	
De Stopreactie Laan, A.M. van der, & Kea, R. (2009)	X		X	X	X	X	X	

Interventie en referentie	Handleiding	Draagvlak	Personeel	Deelnemers	Ketensamen			
					werking	Registratie	Medewerking	Informatie
Strafrechtelijke opvang verlaafd	X	X	X	X	X	X		
Land, H. van 't, Duijvenbooden, K. van, Plas, A. van der, & Wolf, J. (2005)								
Pretherapie voor zedendeliquenten	X			X	X	X	X	
Nagtegaal, M., & Mulder, J. (2010)								
Gedragcode programma 'Zo gaat dat hier: Behave!'	X	X	X			X	X	X
PLATO Platform Opleiding, onderwijs en organisatie (2010)								
Enhanced Thinking Skills (ETS-CoVa)		X	X	X		X	X	
Poppel, J. van & Tackoen, I., (2004)								
CoVa-2	X	X	X	X		X		
Poppel, J. van, Tackoen, I. & Moors, H. (2005)								
Experiment elektronisch huisarrest		X	X	X		X	X	X
Terlouw, G.J. & Kamphorst, P.A. (2002)								
Individuele Traject Afdelingen	X		X	X		X		
Veldt, M. van der, & Campbell, E. (2009)								
F.F. Kappe	X	X		X	X			
Winkels, J. (2008)								